

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

Veronika Šedivková

**Strukturace prostoru domácnosti na příkladu tří rodin žijících
v jihoslovenské vesnici**

Vedoucí práce: Mgr. Hedvika Novotná

Praha 2009

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.

V Kralupech nad Vltavou dne 25. 6. 2009

.....
podpis

Nejprve bych chtěla ze srdce poděkovat Mgr. Hedvice Novotné, která mi byla při psaní bakalářské práce velikou oporou. Držela nade mnou pomyslný bič a hodiny se mnou trpělivě konzultovala vše, s čím jsem měla sebemenší problém. Ve chvílích časové tísně mi dodávala odvahu a potřebnou důvěru.

Nelze opominout dík za bezbřehou snahu mých informátorů vyjít mi vstříc ve všech směrech. Nezištně mi otevřeli dveře do svého života a poskytli mi cenné informace, bez nichž by byla realizace této práce nemyslitelná.

Obsah

1. Úvod.....	6
2. Metodologie	8
2.1 Teoretická východiska.....	8
2.2 Průběh vlastního výzkumu	9
2.2.1 Lokalita.....	9
2.2.2 Výzkumný vzorek	10
2.2.3 Techniky sběru dat	12
2.2.4 Analytické postupy.....	13
2.2.5 Etické otázky	14
2.2.6 Hodnocení kvality výzkumu	15
3. Etnografie – popis domů	16
3.1 Aktuální stav	16
3.1.1 Rodina Vstřicných.....	16
3.1.2 Rodina Bystrých.....	17
3.1.3 Rodina Výjimečných.....	18
3.1.4 Shrnutí	18
3.2 Změny prostorového uspořádání.....	18
3.2.1 Rodina Vstřicných.....	19
3.2.2 Rodina Bystrých.....	20
3.2.3 Rodina Výjimečných.....	20
3.2.4 Shrnutí	20
3.3 Hodnocení současného stavu	21
3.3.1 Rodina Vstřicných.....	21
3.3.2 Rodina Bystrých.....	21
3.3.3 Rodina Výjimečných.....	22
3.3.4 Shrnutí	22
4. Osobní prostor	24
4.1 Lidské teritoriální chování	24
4.2 Osobní prostor	25
4.3 Místa fyzicky a symbolicky spojená jen s určitými členy rodiny	25
4.3.1 Rodina Vstřicných.....	25
4.3.2 Rodina Bystrých.....	26
4.3.3 Rodina Výjimečných.....	27
4.3.4 Shrnutí	27
4.4 Utváření osobního prostoru	28
4.4.1 Rodina Vstřicných.....	29
4.4.2 Rodina Bystrých.....	30
4.4.3 Rodina Výjimečných.....	31
4.4.4 Shrnutí	32
4.5 Osamostatnění	32
4.5.1 Vanda Vstřicná.....	32
4.5.2 Agáta Bystrá.....	33
4.5.3 Shrnutí	33
4.6 Soukromí	34

4.6.1 Rodina Vstřícňých.....	34
4.6.2 Rodina Bystrých.....	34
4.6.3 Rodina Výjimečňých.....	35
4.6.4 Shrnutí.....	36
Exkurz- Odcizení.....	36
4.6.5 Shrnutí.....	37
5. Ostatní v prostoru.....	38
5.1 Rodina Vstřícňých.....	38
5.2 Rodina Bystrých.....	39
5.3 Rodina Výjimečňých.....	41
5.4 Shrnutí.....	41
6. Funkce prostoru.....	43
6.1 Funkce bytu.....	43
6.2 Funkce jednotlivých místností.....	44
6.2.1 Obývací pokoj.....	44
6.2.1.1 Rodina Vstřícňých.....	44
6.2.1.2 Rodina Bystrých.....	45
6.2.1.3 Rodina Výjimečňých.....	45
6.2.2 Kuchyně.....	45
6.2.2.1 Rodina Vstřícňých.....	45
6.2.2.2 Rodina Bystrých.....	46
6.2.2.3 Rodina Výjimečňých.....	46
6.2.3 Ložnice.....	47
6.2.3.1 Rodina Vstřícňých.....	47
6.2.3.2 Rodina Bystrých.....	47
6.2.3.3 Rodina Výjimečňých.....	47
6.2.4 Další prostory.....	48
6.2.4.1 Rodina Vstřícňých.....	48
6.2.4.2 Rodina Bystrých.....	49
6.2.4.3 Rodina Výjimečňých.....	49
6.2.5 Shrnutí.....	50
7. Závěr.....	51
Seznam použité literatury.....	56
Přílohy.....	57

1. Úvod

„Místo, které člověk obývá, je konkrétním výrazem bydlení člověka, jehož identita závisí na jeho připoutanosti k místu. Tím je míněna totalita, kterou utvářejí konkrétní věci, jež mají hmotnou substanci, tvar, texturu, barvu. Tyto věci společně určují charakter prostředí, jenž je podstatou místa.“ Jinak řečeno, místo je dáno jakožto určitý charakter nebo atmosféra.¹

„Bydlení tedy znamená celkový vztah člověka k místu. Jestliže člověk bydlí, je umístěn v prostoru a zároveň vystaven určitému charakteru prostředí. Dvě psychické funkce, které jsou do tohoto procesu zapojeny, jsou „orientace“ a „identifikace“. Aby člověk našel podporu pro svou existenci, musí se orientovat a identifikovat se svým prostředím.“² Musí jej tedy zakoušet jako významuplné. Kevin Lynch používá pojmy „uzel“, „cesta“, „oblasti“ či „dominanty“, což jsou základní struktury, které jsou předmětem prostorové orientace člověka.

Člověk tedy jedná v neustálém zasazení do struktury prostředí. Dané prostředí vnímá, což do značné míry determinuje jeho činy. Různá prostředí v závislosti na struktuře a funkci vybízejí k určitým činnostem.

„Prostředí působí na vnímajícího člověka svým symbolickým významem“³, který do něj prostřednictvím našich činností a vztahem k němu vkládá. „Každé prostředí symbolicky tlumočí určitý soubor očekávání, jak jednat a jak se pohybovat. Symbolický význam prostředí nám tedy prostředkuje motivační sdělení a reguluje naše jednání.“⁴

Každé prostorové uspořádání vyvolává pocity, asociace a příslušné postoje, na jejichž základě vnímáme prostředí jak z hlediska informačního, tak citového. Jinými slovy, můj výzkum se zabývá tím, jak lidé vnímají prostředí domova, v kterém žijí. V mém případě jde o prostředí, která jsou symbolicky spojována pouze s vybranými členy rodiny, a prostředí, která naopak vytvářejí pocit soudržnosti.

Výzkumný problém, který jsem pro svoji práci volila, zní: Jak si lidé strukturují prostor domácnosti na základě významů, které do něj vkládají. Konkrétní výzkumné otázky formuluji takto:

1. Existují místa, která jsou funkčně i symbolicky spojena jen s určitými členy domácnosti?
2. Liší se, nebo se naopak shodují interpretace těchto míst?
3. Shodují se funkce jednotlivých prostor s jejich symbolickým významem?
4. Jaká jsou místa soudržnosti, k čemu slouží, jsou všemi členy domácnosti stejně hodnocena?

Svoji práci realizuji na základě empirického výzkumu, který jsem uskutečnila se třemi rodinami žijícími na jihovýchodě Slovenska. Vzhledem k tomu, že moje práce stojí na popisu a interpretaci získaných dat, nejprve jsem se zaměřila na popis vlastního výzkumu včetně teoretických východisek, ze kterých vycházím.

V empirické části (kapitoly 3-6) jsem rozpracovávala jednotlivé aspekty teoretických

¹ Norberg-Schulz, Ch. (1994): Genius loci: k fenomenologii architektury. Praha, Odeon, str. 6/7.

² Norberg-Schulz, Ch. (1994): Genius loci: k fenomenologii architektury. Praha, Odeon, str. 19.

³ Černoušek, M. (1992): Psychologie životního prostředí. Praha, Karolinum, str. 58.

⁴ Černoušek, M. (1992): Psychologie životního prostředí. Praha, Karolinum, str. 58.

východisek, jež se váží k jednotlivě analyzovaným tématům, a dále jsem se vždy soustředila na etnografický popis sledovaných prostor s ohledem na kategorie, jež vplynuly z analýzy dat. V rámci kapitol jsem interpretovala dílčí výsledky svého výzkumu. V souladu svým teoretickým zázemím a utvořenou kategorizací rozlišuji perspektivu jednotlivých aktérů ve smyslu sebe sama i jak je v daném prostředí vidí ostatní členové rodiny.

V závěru poté předkládám interpretaci vztahu člověka a jím obývaného prostoru tak, jak z analýzy vzešla.

2. Metodologie

2.1 Teoretická východiska

Na vztah člověka a prostředí lze hledět z mnoha perspektiv. Jsou jimi například „urbánní antropologie a ekologická antropologie (Julian H. Steward, Marvin Harris), sociologie (Max Weber, R.E. Park, R. McKenzie a další), psychologie (Henry Osmond, Altman a Haythorn), ekologie (v českém prostředí například Ivan Dejmal, Josef Vavroušek, Miroslav Janík aj.).“⁵

Pro cíle mého výzkumu se však jeví stěžejní dílo Michala Černouška - Psychologie životního prostředí. Tato kniha se zabývá psychologickým rozměrem vztahu člověka k životnímu prostředí. Autor se k problematice staví z pohledu ekologického. Ekologie, disciplína zabývající se životním prostředím, je „věda popisující náš „domov“ v nejširším slova smyslu. V centru ekologie poté stojí člověk, tvůrce tohoto domova, a veškerá jeho činnost.“⁶

S tímto konceptem se pojí práce Christiana Norberga-Schulze, která se zabývá fenomenologickou stránkou architektury. Říká, že „architektura poskytuje člověku „existenciální odpor“, proto je jeho záměrem zkoumat spíše psychické působení architektury. V knize pracuje s termínem „existenciální prostor“, který zahrnuje základní vztahy mezi člověkem a jeho prostředím.“⁷

Poslední stěžejní prací je Obraz města od Kevina Lynche, který předkládá teorii vizuálního vnímání prostředí. Zabývá se tím, co pro lidi znamená prostředí, ve kterém žijí a čím je ovlivněn jeho subjektivní mentální obraz, který si vytváří a který je pak základem pro orientaci a rozhodování člověka v prostoru.

Vztah člověka a prostředí lze tedy sledovat prostřednictvím mentálních map. Každý člověk symbolicky utváří různě strukturovanou mapu svého bezprostředního okolí. Tato perspektiva se snoubí s konceptem kognitivní antropologie, která prostřednictvím zkoumání každodenního života společnosti, jejich hodnot, zvyků a morálních zásad podává znalost kognitivního systému, zejména pojmů, na jejichž základě členové dané společnosti vnímají a interpretují realitu, a normativních principů, díky nimž mohou ve standardních situacích náležitě jednat. Tím lze pochopit a popsat zkoumanou společnost i předpovídat jednání jednotlivce v rámci daného sociokulturního systému.⁸

Jde tedy o individuální konstrukt obrazu prostředí, který „slouží k anticipaci našeho jednání, je nezbytnou a nutnou součástí naší schopnosti rozvrhovat své činy.“⁹ Mentální mapy jsou převážně vizuálního charakteru, ale k jejich tvorbě také přispívají faktory paměťové, tj. zvuky, pachy atd. „Zkrátka je souhrnem všeho toho, co nám přichází na mysl, když si představujeme prostředí, v němž se pohybujeme.“¹⁰ Vlastní mentální mapa vzniká takovým způsobem, že „velké množství informací proséváme filtrem vnímání, jehož propustné body vlastně představují místa podstatného významu. Evidentní orientační místa zabudováváme do

⁵ Kolský, D. (2008): Změny v prostoru a jejich hodnocení na příkladě studentských kolejí v Praze na Strahově, UK.

⁶ Černoušek, M. (1992): Psychologie životního prostředí. Praha, Karolinum, str. 7.

⁷ Norberg-Schulz, Ch (1994): Genius loci: K fenomenologii architektury. Praha, Odeon, str. 5.

⁸ Spradley J. P., McCurdy D. V. (1975): Antropology: The Cultural Perspective. New York, John Wiley & Sons, str. 8.

⁹ Černoušek, M. (1992): Psychologie životního prostředí. Praha, Karolinum, str. 71.

¹⁰ Černoušek, M. (1992): Psychologie životního prostředí. Praha, Karolinum, str. 71.

mentální mapy takřka automaticky.“¹¹

Postupně tato psychická mapa nabývá na stabilitě a je pozměňována na základě bezprostředních reakcí, vzpomínek, zkušeností a změn fyzického prostoru. Přesto však ještě dlouho poté trvá, než si tuto objektivní změnu včleníme do vlastní představy daného prostředí.

Mentální mapy jsou naším psychickým zvnitřněným obrazem prostředí, kde se pohybujeme, bez nich by bylo jeho užívání chaotické nebo bezvýznamné; mentální mapy tedy primárně slouží k jeho čitelnosti. Zajímavé je, že lidé, kteří sdílí stejné prostředí, jej zpravidla čtou odlišným způsobem a stejně tak o něm odlišným způsobem vypovídají. Každý člověk je charakteristický vlastními estetickými preferencemi, odhadem vzdálenosti, spjatostí, nebo odcizením s dílčí částí prostředí atd.

Mentální mapa vzniká kombinací několika prvků. Dominanty jsou místa, která tvoří ústřední body představy. Od dominant vedou důležité trasy. Jsou to komunikace, které spojují dominanty, ale i další části prostředí. Uzly jsou místa, která vymezují hranice a zároveň místa, kde se lidé setkávají. Hranice od sebe určité prostory navzájem oddělují. Nakonec si lidé mentální mapu ucelují představou obvodů, což jsou oblasti, v nichž lidé nacházejí nějaké společné charakteristiky (Kevin Lynch, 2004).

V praxi to znamená, že lidé se neřídí realitou při rozvrhování svého pohybu v prostředí, ale dlouhotrvající představou, vzpomínkou, přáním nebo dokonce odmítáním současného stavu věcí. (řídí se podle svých představ, vnitřních obrazů). Tyto aspekty bych ráda postupně rozvedla v rámci empirické části své bakalářské práce.

2.2 Průběh vlastního výzkumu

2.2.1 Lokalita

Výzkum jsem uskutečnila v obci, která se nachází na jihu Slovenska v Banskobystrickém kraji, přibližně 5 km od okresního města Lučenec, v regionu Novohrad. Její rozloha je 1192 ha, z toho 912 ha je polnohospodářská půda.

Obec leží uprostřed Lučenské kotliny na nivě řeky Ipel. Podnebí je zde mírné. Na pozemcích obce se nachází kyselka. V rostlinné výrobě zabírají první místo obiloviny (pšenice, ječmen, kukuřice, oves), dobré podmínky půdy umožňují pěstovat ovoce a zeleninu v hojné míře.

V současnosti zde žije 243 obyvatel (118 mužů a 125 žen), kteří obývají 71 domů. Většina z nich pracuje v obci nebo dojíždí do Lučence.

V letech 1938 – 1945 patřila obec k Maďarsku. Většina obyvatel se považuje za Maďary, kteří žijí na Slovensku. Stejně tak se většina obyvatel hlásí k římskokatolickému náboženství.

Důvod, proč jsem si vybrala právě toto místo, je skutečnost, že jde o komunitu uzavřenou utvářející kulturní celek. Lze tedy dobře vysledovat, jak se reprodukuje určité vzorce chování. Oblast jsem navštívila dvakrát, poprvé na konci dubna roku 2008, podruhé v březnu tohoto roku.

S daným místem jsem se seznámila jako účastnice kurzu „Terénní antropologická praxe“, jehož účelem bylo přimět studenty využít teoretické znalosti z antropologie ve vlastním výzkumu. Jakožto členka výzkumného týmu UK jsem měla velice snadný nejen vstup do terénu, ale také přístup k samotným informátorům. Obyvatelé obce byli předem o našem příjezdu

¹¹Černoušek, M. (1992): Psychologie životního prostředí. Praha, Karolinum, str. 70.

informováni a byli ochotni otevřít nám dveře do svého soukromí.

Podruhé jsem se na výzkum vypravila „na vlastní pěst“ spolu s několika svými spolužáky. Jelikož jsem se svými informátory po celý rok udržovala kontakt, nebylo složité se s nimi spojit a požádat je, zda by se mnou uskutečnili doplňující rozhovory. V takto známém prostředí mi byli nápomocni i další lidé, se kterými jsem předešlý rok nehovořila.

2.2.2 Výzkumný vzorek

Jako výzkumný vzorek jsem volila tři rodiny. Každá z nich představuje specifický případ vyznačující se jedinečnými vlastnostmi. I přesto však lze do jisté míry vysledovat opakování určitých vzorců, které jsou všem třem rodinám vlastní.

Co se týče kritérií výběru vzorku, primárně jsem chtěla hovořit s rodinami dvougeneračními. Nejideálnější situace by poté byla, kdyby každá rodina měla dvě děti, chlapce a dívku. Tím bych mohla zachytit nejen rozdíly generační, ale také genderové a to jak z hlediska sourozeneckého a manželského, tak v rámci obou generací.

Pokud jde o rodiče, nepovažovala jsem za nutné určovat rozmezí jejich věku. Mým kritériem však bylo, aby ani jeden z nich nebyl v důchodu a aby byli oba zaměstnáni mimo domov. Chtěla jsem, aby jejich přítomnost v domácnosti byla relativně vyvážená.

U dětí se mi nejvhodnější zdálo věkové rozpětí od 15 do 25 let. Z vlastní zkušenosti považuji přechod ze základní na střední školu jako výrazný životní mezník, který s sebou přináší přechod od dětství k dospívání. Na mladého člověka začíná být kladeno více nároků, očekávání a zodpovědnosti. Ruku v ruce se zvyšujícími se povinnostmi jde rozšíření práv jedince v rámci rodiny. Naopak 25 let jsem zvolila z toho důvodu, že to je věk, kdy se člověk obvykle začíná „stavět na vlastní nohy“, odchází od rodičů, začíná si zakládat svoji vlastní rodinu a tím pádem znovu ustavuje své sociální role.

Konečná verze vzorku se od mé základní představy v určitých aspektech liší. V obci jsem trávila dosti omezenou dobu a jelikož jsem v co nejkratším čase musela nasbírat co nejvíce dat, musela jsem bezpodmínečně jednat a vzorek vybrat co nejrychleji. Již druhý den po příjezdu jsem začala s prvními rozhovory, ze svých nároků jsem proto slevila. V závěru však odlišnosti, o kterých budu hovořit v dalších odstavcích, nepovažuji za omezující, spíše naopak.

Pracovala jsem se třemi rodinami. Dvě jsou dvougenerační, v jednom případě se jedná o rodinu třígenerační. Agáta, dcera manželů Bystrých, má čtyřletou dceru. Tuto skutečnost však nepovažuji za negativní, její narození a s ním spojené okolnosti dělají výzkum přinejmenším zajímavější. Na tomto případě lze velice pěkně demonstrovat, jak se na základě vnějších vlivů mění prostorové uspořádání domu a jaké jsou jeho důsledky.

V rodině Vstřicných a Výjimečných pracují oba rodiče mimo domov, v rodině Vstřicných chodí později z práce manželka, nicméně manžel v sezóně pracuje také o víkend. V rodině Výjimečných je více pracovně vytížen otec, avšak čas, který oba stráví v zaměstnání, se nijak diametrálně neliší. Výjimku tvoří rodina Bystrých, kde matka odjíždí vždy na čtrnáct dní do zahraničí a poté je čtrnáct dní doma, otec pracuje na směny a je s dětmi každý den.

V prvních dvou rodinách otec zastává roli „živitele rodiny“ a žena, ač také vydělává, se primárně stará o domácnost. Naopak třetí rodina s těmito dvěma případy nekoresponduje. Zde to je právě matka, kdo je daleko více časově vytížen, její plat je pro rodinný rozpočet klíčový. Jak

říká paní Bystrá, *ja som sa presunula do tej role zarábajúceho*.¹² Tato skutečnost se samozřejmě odráží v rozdělení rolí a to především rodičovských. Co se týče věku, v souhrnu jde o věkový výkyv 5 let.

Věkové rozpětí dětí je oproti tomu poměrně široké. Manželé Vstřicných mají dvě dcery, přičemž mladší bydlí v zahraničí, starší dceři je 27 let a je finančně nezávislá. Výjimeční mají dva syny, mladšímu je 16 let, je středoškolský student, staršímu 23 let, studuje vysokou školu. Manželé Bystří mají tři děti, osmnáctiletého syna, který také studuje střední školu a dvě dcery. Mladší dceři je 24 let, starší 25, obě jsou vysokoškolské studentky. Starší je již finančně nezávislá, musí živit svoji čtyřletou dceru.

Nejmladšímu dítěti je tedy 16, nejstaršímu 27 let. Takové rozpětí nepovažují za škodlivé či nepatřičné, naopak lze postihnout pozvolné utváření osobního prostoru, jehož potřeba se zvyšujícím se věkem roste. V závislosti na tom lze zachytit změny prostorového uspořádání, ke kterým dochází na základě budování vlastního „já“. Nemohu také opominout hledisko finančního osamostatnění, které potřebě vlastního teritoria také přispívá.

Podívejme se nyní na konkrétní charakteristiky každého z informátorů. Panu Vstřicnému je 51 let, vystudoval střední odborné učiliště – automechanik. Nejprve jako automechanik také pracoval, nyní je zaměstnanec jisté zemědělské firmy a zároveň je místostarosta dané obce. Deklaroval se jako Maďar, nicméně se slovenštinou neměl sebemenší problém. Paní Vstřicné je 50 let, vystudovala střední odborné učiliště kuchař – číšník, dříve pracovala ve školské správě, nyní pracuje jako kuchařka v jistém penzionu. Stejně jako její manžel je Maďarka, ale slovensky mluví zcela plynule. Starší dceři, Vandě je 27 let, vystudovala obchodní akademii, 6 let žila ve Vídni, kde pracovala jako *au pair*, dnes je disponentka v soukromé firmě. Je svobodná, Maďarka, slovenštinu ovládá bez problémů.

Panu Výjimečnému je 47 let, vystudoval střední odborné učiliště elektrotechnické, je soukromý podnikatel. Stejně jako zbytek jeho rodiny je maďarské národnosti, ale slovensky umí všichni plynule. Paní Výjimečné je 45 let, vystudovala gymnázium, dříve pracovala jako administrativní pracovnice, nyní prodává v obchodě s barvami a laky (asistentka manžela). Staršímu synovi, Danielovi, je 24 let, je student vysoké školy technické a je svobodný. Mladšímu synovi, Tomasovi, je 16 let, od září 2008 je student střední průmyslové školy.

Panu Bystrému je 49 let, má vystudovanou střední školu stavební, pracuje jako vlakvedoucí. Paní Bystré je 46 let, vystudovala střední zdravotnickou školu, nejprve pracovala jako zdravotní sestra v nemocnici v Lučenci, nyní dělá zdravotní ošetřovatelku v zahraničí. Synovi, Jonášovi, je 18 let, studuje střední stavební školu, mladší dceři, Anetě, je 24 let, studuje vysokou školu technickou. Starší dceři, Agátě, je 25 let, také studuje vysokou školu a k tomu je zaměstnankyní stejné firmy jako pan Vstřicný. Celá rodina mluví plynule slovensky, ale považují se za Maďary.

¹² Rozhovor s paní Bystrou (46 let), 20. 3. 2009.

2.2.3 Techniky sběru dat

Základní technikou sběru dat pro mě představuje technika mentálních map. Jak říká Kevin Lynch, „obraz prostředí je produktem dvojsměrného procesu, který probíhá mezi pozorovatelem a jeho okolím. Prostředí nám naznačuje různé rozdílnosti a vztahy, pozorovatel tyto poznatky třídí, uzpůsobuje a formuluje v duchu svých zájmů. Takto vytvářený obraz vymezuje i zdůrazňuje, jak jsou věci viděny, naopak obraz je znovu prověřován nejen skrze filtr našeho vnímání, ale i v trvalém dvojsměrném procesu.“¹³

V mém případě šlo o to, abych zjistila, jaký otisk reality svého domova a života v něm nosí moji informátoři v hlavě a jakým způsobem se v závislosti na věku a pohlaví mění. Při prvním vstupu do terénu jsem sběr dat neměla tolik propracovaný, proto mě zprvu nenapadlo, abych si každý dům nejprve prošla sama (v doprovodu jednoho z informátorů) a vyfotila si jej. Tehdy jsem hovořila s rodinou Vstřícných a Výjimečných, nicméně, když jsem si rozhovory poslechla, bylo třeba vyplnit mezery, které sem v nich měla, proto jsem se s oběma rodinami opět setkala v tomto roce a dům si tedy zpětně vyfotila. K těmto dvěma rodinám jsem ještě získala data od rodiny Bystrých, která, jak jsem již zmínila, představuje odlišný typ domácnosti.

Nejprve jsem tedy požádala každého informátora, aby mě provedl po domě, popsal mi jej a já jsem si v průběhu toho dům fotila. Vzhled prostředí totiž hraje důležitou roli. Jak říká Michal Černoušek, člověk v hodnocení prostředí spoléhá čím dál tím více na zrak. Jednotlivé prostory a jejich využitelnost pro praktickou činnost jsou vyjadřovány především vizuálně. V závislosti na řečeném tedy považuji fotografie jako užitečný doplňující prostředek.

Poté mě informátor usadil (obvykle na jemu nejbližší místo) a já ho požádala, aby naskicoval mapu svého domova a okomentoval ji tak, abych se v něm jako „cizinka“ vyznala a získala povědomí o tom, jak to kde vypadá a co se kde děje. Já si přitom do terénních poznámek zapisovala, v jakém pořadí zakresluje části mapky, jakým způsobem daná místa zachycuje, čemu věnuje větší pozornost, popř. čemu se téměř nevěnuje atd..

Následně jsem s ním vedla rozhovor nad utvořenou mapou. Rozhovor jsem zvolila hloubkový. Předem jsem si připravila seznam témat, které bylo nezbytné probrat, ale dílčí otázky jsem modifikovala v závislosti na mapě a předešlém komentáři. Takto nastavený rozhovor mi pomohl udržet správné zaměření, ale dovoloval informátorovi vyjevit své zcela subjektivní pohledy a názory, dovolil mu samostatně navrhnout specifické vztahy a souvislosti. Navíc jsem tím lépe zachytila konkrétní podmínky situace dotazovaného a ověřila si, zda otázkám porozuměl.

Při dotazování jsem se snažila vyhnout všem chybám jako jsou sugestivní dotazy, víc dotazů najednou, „skákání“ do řeči atd.. Ač jsem si toho byla vědoma, první rozhovory se těmito nedostatky jen hemžily. Při druhém vstupu do terénu jsem si byla jistější, rozhovory byly flexibilnější a můj pocit z dobře odvedené práce stabilnější.

V rámci rozhovorů jsem se zajímala o to, jaká místa jsou klíčová pro informátora, jaká pro rodinu jako celek, jaká místa mají společenskou funkci, jaká jsou naopak intimním prostorem daného informátora, jaká existují pravidla pro vstup do jeho soukromého prostoru, v jakých částech domu se nejčastěji vyskytuje a proč, jaký pocit v něm daná místa vyvolávají, co se mu při jejich představě vybaví, co pro něj symbolizují, jaké zkušenosti se s nimi pojí, jaké činnosti se v nich odehrávají, za jakým účelem se na daná místa uchyluje, jací členové rodiny se v nich vyskytují atd.

¹³ Lynch, K. (2004): *Obraz města*. Praha, Polygon, str. 6.

Na konci rozhovoru jsem si pokaždé říkala, že nesmím zapomenout na demografické otázky. Nicméně v jednom případě, a to v závislosti na situaci, ve které jsem se nacházela, jsem je opomněla. V takových případech si pak badatel děkuje za to, že s informátory udržuje kontakt a může se na ně bez okolků obrátit o pomoc a požádat o chybějící informace jak v rámci demografických otázek, tak informací klíčových pro výzkum.

Při každé návštěvě jsem se také snažila co nejvíce vysledovat jako zúčastněný pozorovatel. Tuto techniku však nemohu používat jako jeden z bazálních zdrojů, protože jsem u informátorů doma strávila nepatrný čas a informace z pozorování jsou kusé a lze je použít spíše jako doplňující materiál. Dalo se však hezky zjistit, jaká místa informátoři považují za reprezentativní a částečně také jak u nich probíhá dělba práce. Vše pro můj výzkum relevantní jsem si průběhu zapisovala do terénních poznámek.

V souhrnu jsem s rodinou Vstřícňých a Výjimečných hovořila třikrát, v při prvním vstupu do terénu dvakrát a při druhém jednou. S rodinou Bystrých jsem hovořila pouze jednou. Tématem jsem se již delší dobu zabývala a průběh výzkumu jsem měla promyšlenější než předešlý rok. Byla jsem si jistější tím, co je pro mě klíčové a na co se zaměřit.

2.2.4 Analytické postupy

Co se týče analytických postupů, nejdůležitější pro mě bylo nejprve si poslechnout první rozhovory, abych zjistila, co podstatné mi v nich chybí a co v těch následujících nesmím opomenout. Zjistila jsem také, že některé dotazy byly v rámci mého výzkumu irelevantní a tudíž nebude podstatné ptát se na ně dalších informátorů. Jednoduše řečeno mi šlo o to, abych si „srovnala“ okruh témat a otázek, kterým se budu v následujících rozhovorech věnovat.

Pro přepis jsem si zvolila tzv. komentovanou transkripci, což je doslovná transkripce doplněná o nápadné příznaky promluvy jako je smích, zaváhání, neverbalizované přitakání, pauza, hezitační zvuk atd.. Takový přepis je výhodný v tom směru, že mohu výpověď posuzovat nejen dle toho, co informátor říká, ale také dle toho, jakým způsobem to říká. Je důležité zohledňovat, jak a při jakých dotazech a situacích se informátor chová a doslovná transkripce ochuzená o označení, která zachycují informátorovo vyjadřování včetně toho, když se zamyslí, odmlčí, zvýší hlas nebo klade na nějaké téma větší důraz, nezachytí.

U posledních dvou rozhovorů jsem volila tzv. selektivní transkripci, což znamená, že jsem rozhovor nepřepisovala celý slovo od slova, ale vybrala jsem si z něj jen informace pro svůj výzkum nosné. K tomu počínám jsem s uchýlila z dvou důvodů. Jedním z nich je skutečnost, že jsem se v problematice začala relativně orientovat, druhým z nich je výrazná úspora času.

Poté, co jsem tedy rozhovory přepsala, začala jsem s tzv. kódováním, které jsem užívala i u analýzy terénních poznámek, kam jsem si psala průběh zakreslování mentálních map. Jak jsem již zmínila, zaměřila jsem se na to, jakým místem informátor při skicování začíná, v jakém pořadí zakresluje části mapky, jakým způsobem daná místa zachycuje, čemu věnuje větší pozornost, čemu se téměř nevěnuje, zda jasně vymezuje prostor osobní a prostor společný pro celou rodinu. Mnohé z výše zmíněno je zachyceno i v hloubkových rozhovorech, ke kterým jsem vždy po naskicování mapky přešla.

Dále jsem se v rámci analýzy mentálních map zaměřila na to, jaké prvky představují pro každého dílčího informátora dominanty, jaký prostor, resp. místnosti zastupují funkci uzlů, co se v nich odehrává, zda přítomnost určitého člena domácnosti ovlivňuje přítomnost jiných členů rodiny na těchto místech. Dále jakou roli hrají hranice, zda jsou utvářeny pouze fyzicky nebo také symbolicky, jakou váhu jim každý člen domácnosti v závislosti na potřebě soukromí přikládá,

zda jsou respektovány atd. Neopomněla jsem ani existenci tzv. obvodů, které zpravidla spojují místa se stejnou charakteristikou. Otázkou pro mne bylo, na základě jakých vlastností si dílčí informátoři tyto obvody utváří, zda jde opět jen o fyzickou blízkost nebo o symbolický význam daných prostor. V neposlední řadě je nezbytné zabývat se trasami. V mém případě jde o chodby, které spojují všechna místa v domě. Pohyb po nich tak v důsledku vykresluje pravidla pro pohyb všech členů domácnosti.

Podrobný popis otevřeného kódování lze nalézt v díle Strausse a Corbinové (1999). Otevřené kódování se zabývá označováním a kategorizací pojmů. Bez tohoto analytického kroku by nemohla proběhnout další analýza.

Nejprve jsem začala s analýzou rozhovorů řádek po řádku. Počáteční tvorba kategorií pomocí analýzy řádek je důležitá, protože tyto kategorie jsou základem teoretického pořizování vzorků.

Během kódování jsem tedy údaje rozebrala na části. Porovnáváním jsem zjistila podobnosti a rozdíly a kladla jsem si otázky o zjištěných jevech.

Základem jsou vždy dva analytické postupy. První se týká porovnávání a druhý kladení otázek. Prvním krokem je konceptualizace údajů. Principiálně mi šlo o to utvořit rozbor věty nebo odstavce a přidělit jméno každému samostatnému případu, myšlence nebo události (pala jsem se na otázky typu „Co to je?“, „Co to reprezentuje?“). Porovnávala jsem případ za případem a podobným jevům přidělila stejná jména.

Jakmile jsem v údajích identifikovala určité jevy, začala jsem kolem nich seskupovat pojmy. Tím jsem snížila počet objektů, se kterými jsem poté začala pracovat. Takovému procesu seskupování pojmů, které se zdají příslušet stejnému jevu, se říká kategorizace.

Vybrané pojmenování by mělo co nejvíce logicky souviset s údaji, které zastupuje, a mělo by být dostatečně názorné, aby rychle připomínalo to, nač odkazuje. Tento pojem musí být abstraktnější než to, co označuje. Taková pojmenování si zpravidla vymyslela sama, několik jsem jich však přejala z odborné literatury a užila výrazy, které použil informátor sám.

Dále je třeba a základě podobností rozdílů utvářet vztahy mezi kategoriemi. Tímto stylem utvořené vztahy poté dávají základ pro utváření uceleného textu o dané problematice.

Takto popsaná analýza budí dojem, že vše probíhá ladně a bezproblémově. Zorientovat se v textu a vymyslet co nejvýstižnější kódy, které by odrážely význam výpovědi, však bylo pro mne, jakožto laika, docela obtížné. Navíc se mi běžně stávalo, že pokud bylo něco vyjádřeno implicitně, nevšimla jsem si toho, dokud jsem v následujícím rozhovoru „nenarazila“ na ten samý význam, který však informátor přímo vyjádřil. Proto jsem se rozhovor od rozhovoru vracela zpět a doplňovala chybějící kódy. Zpětně jsem si také uvědomila, že jsem dvěma významům připsala ten samý význam, což pro mě znamenalo opětovné pročitání přeepsaných rozhovorů a zbytečnou ztrátu času.

2.2.5 Etické otázky

Pokud jde o etické otázky, základem pro mě samozřejmě bylo seznámit každého informátora s okolnostmi výzkumu.

Poté jsem požádala o informovaný souhlas a jasně jsem informátorovi vysvětlila, že pokud nebude chtít odpovídat na otázky, které mu budu klást nebo pokud mě nebude chtít pustit do svého soukromí (tím míním jeho soukromý prostor), může od účasti ve výzkumu kdykoliv odstoupit a já to budu to absolutně akceptovat. Naštěstí pro mě byli všichni informátoři zcela otevření a mnohdy mi vyslovili pocity a názory, které byly pro můj výzkum klíčové, ale se

kterými se dříve nikomu z rodiny nesvěřili. Myslím si, že jsem jistým způsobem fungovala jako ventil, prostřednictvím něhož mohli vyjádřit potlačované myšlenky, aniž by tím nabourali integritu rodiny.

Nesměla jsem tedy absolutně zklamat jejich důvěru a zároveň, v závislosti na takto důvěrných informacích, jsem musela zajistit nejen jejich anonymitu, ale také to, aby nemohla být získaná data zneužita. Toho jsem docílila tím, že ve výsledné verzi výzkumu nepoužívám jejich reálná jména a získaná data dále šířím, ale užívám je pouze pro vlastní účely a ponechám si je u sebe.

Co se týče mého vystupování, snažila jsem se chovat přirozeně a dbala jsem slušného vychování. Po celou dobu výzkumu jsem si uvědomovala, že nesmím žádným způsobem poškodit terén a zamezit tak ostatním výzkumníkům pozdější vstup.

Skutečnost, že mi informátoři otevřeli dveře do svého soukromí, s sebou nese jistý závazek. Po skončení výzkumu (a tím víc, pokud jsem se chtěla do terénu opětovně vrátit) bylo nezbytné, pokud o to sami informátoři jeví zájem (a v mém případě tomu tak bylo), stále udržovat kontakt. Tím jsem jim dala najevo, že mě nezajímají pouze jako zprostředkovatelé dat, ale také jako lidé.

2.2.6 Hodnocení kvality výzkumu

Protože jsem prováděla kvalitativní výzkum, ve kterém jsem získala mnoho informací od malého počtu informátorů, nemohu dosažené výsledky generalizovat. Standardizace v tomto typu výzkumu je slabá, proto lze hovořit o nízké reliabilitě. Naopak díky slabé standardizaci výzkumu a volné formě otázek se mohu, pokud jsem byla ve výzkumu úspěšná, dobat jeho vysoké validity.

V kvalitativním výzkumu je důležitá transparentnost, tedy čitelnost a srozumitelnost. Proto bylo nezbytné, abych zaznamenávala průběh výzkumu krok za krokem, aby bylo možné se k jeho dílčím fázím opět vracet. To je důležité proto, aby jiný výzkumník, který bude chtít v budoucnosti na můj výzkum navázat nebo chtít závěry z mé práce použít na případ jiný, mé práci a jejím cílům zcela porozuměl a „neztratil se“.

Další otázkou v kvalitativním výzkumu je reaktivita, zkreslení ze strany výzkumníka i informátora. Informátoři se mi mnohdy snažili, ač třeba nevědomky, ukázat v lepším světle, některé informace ztajovali a jiné zveličovali. Proto bylo potřeba, abych si získaná data ověřila u jiných zdrojů. V mém případě tak, že s jedním členem domácnosti nediskutovala jen jeho pozici, ale i pozici zbytku rodiny. Navíc jsem u každé rodiny strávila určitou dobu, abych mohla sama alespoň zčásti vypořádat, zda se prezentované skutečnosti snoubí s realitou, či nikoli.

Stejně tak jsem se snažila v průběhu výzkumu reflektovat sama sebe, dále prostředí, ve kterém jsem se pohybovala, a data, která jsem získala.

Je však nutné brát v potaz skutečnost, že všechny uvedené informace jsou interpretacemi. Skutečnost se může od mého výkladu více či méně vzdalovat. Snažila jsem se nicméně nevkládat do analýz své představy a předpojatosti.

3. Etnografie – popis domů

Všechny tři rodiny bydlí v rodinném domě, což je „obytná budova s maximálně třemi byty, sloužící zpravidla k bydlení členům jedné rodiny, když mají víc domácností. Rodinné domy jsou domy nízkopodlažní.“¹⁴ Byt je poté „soubor místností pod společným uzavřením, který splňuje požadavky na osvětlení, plošnou a objemovou kapacitu podle počtu uživatelů, je možné jej vytápět a větrat, to znamená, že je určen pro trvalé bydlení. Byt obsahuje nejméně jednu obytnou místnost.“¹⁵

3.1 Aktuální stav

Před tím, než popíši domy všech tří rodin, ráda bych upozornila na to, že plány domů lze shlédnout v příloze na konci práce. Děkuji za shovívavost co se týče přesných poměrů k proporcím reálných prostor. Poměr místností co do jejich velikosti je pouze přibližný.

3.1.1 Rodina Vstřicných

Rodina Vstřicných bydlí v rodinném domě, který obsahuje dvě bytové jednotky.¹⁶ Dům začali stavět v roce 1984 na společném pozemku s rodiči pana Vstřicného. Dům je dvoupatrový, Vstřicní se na tvorbě projektu a jeho dispozici nijak nepodíleli, ale aktivně se podíleli na jeho výběru. *V těch letech, kdy jsme začali stavět, tak veľa projektov nebolo... tak sme chodili po okolí a vyhládli sme neďaleko od nás v jednej dedine takýto dom sme povedali s manželom že takýto dom chceme aj my.*¹⁷

Obě patra jsou co do rozmístění místností identická, liší se však funkcí pokojů. Důležitou roli hrají chodby, které vedou napříč celým patrem a jsou spojeny schodištěm. Po obou stranách chodeb se poté rozkládají dílčí místnosti.

V přízemí směrem od vchodu do domu, kde je předsíň, je po levé straně dětský pokoj, za ním dětský obývací pokoj (ve školních letech dívkám sloužil jako studijní místnost, protože se nemohly učit společně; dnes to je především reprezentativní prostor) a na konci chodby kotelná. Zprava je poté koupelna spojená s toaletou, spížirna a nakonec kuchyně.

V prvním patře je naproti schodišti venkovní terasa. Směrem od něj a opět zleva se nachází obývací pokoj, u něhož je balkón, a ložnice rodičů. Na konci chodby je bývalý dětský pokoj (dnes místnost slouží jako sušárna, pokoj, kde paní Vstřicná šije, a odkládací prostor dohromady). Zprava je opět koupelna s toaletou, spíž a kuchyně. Kuchyně v tomto patře se však nevyužívá, slouží pouze jako prostor, kde paní Vstřicná žehlí nebo pokud má rodina návštěvu, připravuje se zde občerstvení.

Jak jsem již zmínila, rodina Vstřicných bydlí na společném pozemku s rodiči pana Vstřicného. Společně vlastní rozsáhlou zahradu, kde pěstují rozmanité plodiny, od rajčat po

¹⁴ Štípek a spol. (2006): Stavby pro bydlení. Praha, ČVUT, str. 6

¹⁵ Štípek a spol. (2006): Stavby pro bydlení. Praha, ČVUT, str. 6

¹⁶ Viz. příloha č. 3

¹⁷ Rozhovor s paní Vstřicnou (50 let), 27. 4. 2008

ovocné stromy. Společně hospodářství také spravují. Na zahradě se mimo jiné nachází také altánek, který za letních večerů slouží jako „posezení“, kde rodina s přáteli griluje nebo opéká špekáčky.

Co se týče výběru takového typu domu, manželé Vstřicní to komentují takto - *My sme to postavili v roku osemdesiatom čtvrtom, no čtvrtom hej, odtedy bývame tu, tak svokor, manželov otec povedal, že možno že budeme mať syna a voľakedy ešťa tak bolo, že ostane tu syn s rodinou akože s rodičmi*¹⁸ ... *V tej dobe každý pozeral na to, čím väčšie by sa postavil*¹⁹.

3.1.2 Rodina Bystrých

Rodina Bystrých bydlí také v dvoupatrovém domě.²⁰ Dům nicméně nebyl koncipován jako dvougenerační, tedy pro dvě rodiny. Bystří jej za pomoci svých příbuzných a obyvatel obce začali stavět v roce 1991, když se jim narodil syn, nastěhovali se o sedm let později, tedy v roce 1998.

Strukturu domu vymýšleli sami manželé Bystří, protože pan Bystrý vystudoval stavební průmyslovou školu. Při plánování domu brali *také věci do úvahy, že tam vychádza slnko a tam zapadá, aby okna boli na tejto strane, aby...tam mohli v zime menej kúriť. A potom nejaké veci, že manželka chcela mať vpredu kuchyňu.*²¹

Poté svůj návrh předložili projektantovi, aby jej zhodnotil. Ten na základě jejich požadavků utvořil realizovatelný projekt domu. *Prvý projekt bol taký, že to bolo všetko otvorené. Kuchyně měla být propojená z obývacím pokojem, rozdíl mezi pokoji měl být zdůrazněn květinovou stěnou, jinou podlahovou krytinou a vyvýšením jedné místnosti. Ale manželka povedala, že to nebude dobré, lebo celá voňa kuchyně pôjde aj do obývačky, tak to zrušila a postavili sme to takto. Bolo to dobré, ale z praktických dôvodov sme to museli zrušiť.* Dále místo dveří měly být pouze klenby, terasa měla být delší a z koupelny v prvním patře měly být dveře na balkón. Dveře z koupelny by dnes ocenila především Aneta, protože v důsledku jejich absence se na balkón chodí přes její a bratrův pokoj, což jí dle jejích slov nabourává pocit soukromí. O tom však později.

Dům dnes vypadá následovně. Od vchodu do domu, kde je předsíň, vede chodba napříč celým přízemím, stejně jako u rodiny Vstřicných. Na konci chodby je vchod do ložnice rodičů, odkud se poté vchází na terasu. Zleva směrem od vchodových dveří se nachází kuchyně a za ní je obývací pokoj. Zprava je koupelna s toaletou a za ní schodiště do prvního patra. V prvním patře je z pohledu směrem od schodiště na levé straně ložnice starší dcery a jejího dítěte. Odtud je vchod na jeden ze dvou balkónů, které se v patře nacházejí. Dále se směrem doprava od této místnosti nachází obývací Agátin pokoj dcery a pokoj Anety a Jonáše, odkud se vchází na druhý balkón. Na konci chodby naproti dveřím do ložnice Agáty je koupelna a po její levé straně toaleta.

Rodina sdílí pozemek s matkou paní Bystré. S ní a jejím zesnulým manželem se společně starali o hospodářství. Stejně jako rodina Vstřicných i Bystří pěstují řadu plodin, dříve také chovali domácí zvířata.

¹⁸ Rozhovor se paní Vstřicnou (50 let), 27. 4. 2008.

¹⁹ Rozhovor s panem Vstřicným (51 let), 28. 4. 2008.

²⁰ Viz. příloha č. 1.

²¹ Rozhovor s panem Bystrým (49 let), 20. 3. 2009.

3.1.3 Rodina Výjimečných

Rodina bydlí v domě, ve kterém paní Výjimečná vyrůstala a který postavili její rodiče. Poté, co se otec paní Výjimečné odstěhoval a dům byl na prodej, ji manžel přesvědčil, aby ho koupili. Prý by jí bylo zpětně líto, že v něm bydlí cizí lidé. Koupili jej v polovině 90 let, poté zrekonstruovali, ale struktura místností zůstala stejná. Dům to je jednopodlažní a v porovnání s ostatními dvěma domy, které jsem zkoumala, je co do rozlohy nejmenší.²²

Když vejde do domu, na konci předsíně se naproti vchodovým dveřím nachází dveře do koupelny, která je spojena s toaletou. Z předsíně vede chodba, která má tvar písmene L. Zleva je spojena s kuchyní, což budí dojem otevřeného prostoru. Na konci kuchyně je vchod do obývacího pokoje, který je řešen klenbou, což ještě více podporuje pocit vzdušnosti prostředí. Odtud se poté chodba stáčí doleva a vede do ložnice rodičů a spížírny. Z obývacího pokoje je vchod do dětského pokoje.

Rodina vlastní rozsáhlý pozemek, který je obhospodařován pouze zčásti. Ač Bystří také pěstují zeleninu a mají bezpočet ovocných stromů, jejich domácí produkce je v porovnání s předešlými dvěma rodinami nejnižší. Naopak v nejvyšší míře užívají svého venkovního posezení, kde při hezkém počasí tráví většinu volného času.

3.1.4 Shrnutí

Zabývá-li se základním fyzickým uspořádáním, lze rodiny rozdělit do tří kategorií. První z nich představuje rodina Bystrých, která si koupila dům již postavený. Typ domu tedy nevybírala, ani se nepodílela na utváření vnitřní struktury domu.

Jiný případ představují Vstřicní, kteří si aktivně zapojili do výběru domu. Ale do projektu nevnášeli svá přání a požadavky. Zcela akceptovali již vniklý plán domu. V roce 1984 ani mnoho na výběr nebylo.

Bystří byli v tomto ohledu nejiniciativnější. Poté, co si pro inspiraci prohlédli několik katalogů, pan Bystrý jakožto „stavař“ utvořil plán domu, který si s manželkou představovali. *No vlastně, vymýšleli sme to sami. Vedeli sme, čo chceme, kde chceme a ten projektant to nakreslil.*²³ Brali v potaz okolnosti (viz. „Aktuální stav“), které by jen těžko splnil katalogový dům.

3.2 Změny prostorového uspořádání

„Lidské jednání bývá ve vztahu k fyzikálnímu uspořádání prostředí konzistentní a opakuje se. Až na malé individuální rozdíly stylu stejné jednání přetrvává ve stejném prostředí a vykazuje analogickou strukturu.“²⁴ Fyzikální prostředí tak spoluurčuje rysy příslušného jednání.

„Člověk není pasivní produkt svého prostředí, ale cílesměrná bytost, která jedná a tím přetváří své prostředí a naopak je prostředím ovlivňována. Hlavní princip spočívá v dynamické interakci mezi člověkem a jeho životním prostředím.“²⁵

²² Viz. příloha č. 2.

²³ Rozhovor s panem Bystrým (49 let), 20. 3. 2009.

²⁴ Černoušek, M. (1992): Psychologie životního prostředí. Praha, Karolinum, str. 86.

²⁵ Černoušek, M. (1992): Psychologie životního prostředí. Praha, Karolinum, str. 20.

Piaget mluví o tzv. asimilaci a akomodaci. „Asimilací lze nazvat působení organismu na okolní předměty. Člověk se pasivně nepodrobuje prostředí, ale mění je a vtiskuje mu svoji vlastní strukturu. Akomodací lze naopak nazvat působení prostředí na organismus. Každá živá bytost upravuje asimilační cyklus tím, že jej přizpůsobuje vnějším předmětům.“²⁶

Optimální prostředí je tedy zpravidla takové, které lze do jisté míry modifikovat podle okamžitých potřeb uživatelů. Prostor, ve kterém se pohybujeme, by mělo být otevřeným systémem a jeho hranice by měly být v případě potřeby pozměnitelné.

Sám byt by měl být zařízen tak, aby měl jasně vymezené fyzikální limity, ale aby organizace prostoru, v němž se odehrávají nejrůznější aktivity, byla ovlivněná uživateli, aby nebyla pouze ovlivňujícím činitelem. „Fyzikální uspořádání člověkem vytvořeného prostředí by mělo být charakterizováno jak změnou, tak stabilitou.“²⁷

Pokud v celku uspořádání změníme nějakou jeho součást, změníme tím i charakteristiky jednání vázaného na dané prostředí. „Uspořádání jednání „ se úzce vztahuje na uspořádání prostoru.“²⁸

3.2.1 Rodina Vstřicných

Dům od svého počátku však neměl takovou formu, jakou má dnes. Jeho fyzická struktura je stejná, ale funkce a symbolický význam místností a částí domu se výrazně pozměnily. Nejprve celá rodina obývala pouze první patro, nedostatek finančních prostředků jim nedovolil okamžitě zařídit celý dům (*Predtým sme nemali iba vrch zariadený, nemali sme toľko však financí*²⁹).

Tam, kde je nyní místnost, kde paní Vstřicná šije a věší prádlo, měly děvčata svůj dětský pokoj.

Když bylo dcerám 12 až 15 let, nikdo z rodiny si nepamatoval přesný rok, dodělali také přízemí. Chtěli děvčatům poskytnout více životního prostoru, protože stávající dětský pokoj byl pro ně co do rozlohy příliš malý. Proto jim rodiče zařídili pokoj v přízemí a vedle něj „dětský“ obývací pokoj. Děvčata spolu chtěla sdílet svůj osobní prostor, proto každá z nich neměla svůj vlastní pokoj. Místnost vedle byla utvořena za účelem relaxace a studování. Vždy jedna z nich se učila v dětském pokoji a druhá v pokoji vedle (*Keď chodili do školy, na strednú, do základnej, aby se lepšie učili. Jedna mala tu pracovňu a druhá tam, len spolu spa.*³⁰). Poté, co takto zobytnili přízemí, začali užívat kuchyni zde. Co se týče kuchyně v prvním patře, *máme ešte dačo aj tam, ale to už veľmi nepoužívame, len keď príde nejaká návšteva*³¹ Další místnosti, o kterých jsem se nezmínila, se svojí funkcí nezměnily.

Další zásah do uspořádání domu je spíše symbolického charakteru. Když se starší dcera, Vanda, vrátila ze zahraničí zpět k rodičům, měla po sedmi letech života ve vlastním prostředí výraznou potřebu mít svůj osobní prostor. Toho docílila tím, že si prostřednictvím vizuální úpravy přízemí „přivlastnila“ – *toto je moje*³² – a utvořila tím symbolickou hranici mezi svým prostorem a prostorem rodičů, která se odráží ve fyzickém rozdělení přízemí a prvního patra. O důsledcích tohoto počínu budu podrobněji pojednávat v kapitole „Osobní prostor“.

²⁶ Piaget, J. (1999): Psychologie inteligence. Praha, Portál, str. 20.

²⁷ Černoušek, M. (1992): Psychologie životního prostředí. Praha, Karolinum, str. 87.

²⁸ Černoušek, M. (1992): Psychologie životního prostředí. Praha, Karolinum, str. 87.

²⁹ Rozhovor s panem Vstřicným (51 let), 27. 4. 2008.

³⁰ Rozhovor s panem Vstřicným (51 let), 28. 4. 2008.

³¹ Rozhovor s panem Vstřicným (51 let), 28. 4. 2008.

³² Rozhovor s paní Vstřicnou (50 let), 27. 4. 2008.

3.2.2 Rodina Bystrých

Co se týče přízemí, jediné, co bylo od nastěhování rodiny z hlediska funkce pozměněno, je ložnice rodičů. Ta byla nejprve v prvním patře místo ložnice nejstarší dcery a místnost dole sloužila jako *bordelovňa*³³, tedy jako prostor, kam se ukládaly v danou chvíli nepotřebné věci.

S prvním patrem to je o něco komplikovanější. Obývací pokoj, který je dnes považován především za útočiště starší dcery, byl dříve studijní místností všech tří sourozenců. Všichni tři také sdíleli jeden dětský pokoj, ve kterém je dnes pouze mladší dcera a syn.

Když se starší dcera, Agáta, vdala, do domu se nastěhoval její manžel. Aby Bystří poskytl novomanželům dostatek prostoru, pozměnili funkci všech pokojů v prvním patře a v závislosti na tom jednoho pokoje v přízemí (bývalá bordelovňa). Aby novomanželé měli svoji ložnici, přestěhovali rodiče tu svoji do přízemí. Z dětského pokoje se pak stala ložnice mladých manželů a z rodičovské ložnice se stal dětský pokoj mladší dcery Anety a syna Jonáše. Ze studijní místnosti se stal obývací pokoj, kde se zdržovala především starší dcera s manželem a novorozenětem.

Když jejich manželství po čtyřech letech skončilo, vyměnila si starší dcera svoji ložnici se svojí sestrou a bratrem a to z důvodu velikosti obou pokojů. Pro ni je menší místnost na spaní dostatečná, protože může užívat i obývací pokoj, který jí, ač už není vdaná, stále symbolicky náleží. Naopak její sestra a bratr potřebují prostoru více, jelikož nedisponují jinou místností, kterou by mohli užívat. Navíc když mladší dívka přijede přítel, je třeba ho uložit a v předešlé ložnici to bylo v důsledku malé rozlohy místnosti téměř nerealizovatelné.

3.2.3 Rodina Výjimečných

V rodině Výjimečných k výraznějším změnám nedošlo. Ono to z hlediska relativně malého počtu pokojů ani příliš nejde. Jediná změna, která proběhla, byla výměna ložnice rodičů s dětským pokojem.

Rodiče zprvu věnovali své ložnici více prostoru, nicméně s koupí bicí soupravy mladšímu synovi, Danielovi, nebylo jiného východiska, než chlapcům dát pokoj větší. Spolu s dvěma postelemi a dvěma psacími stoly by byl pohyb v menší místnosti stejně nerealizovatelný, jako pohyb sourozenců Bystrých po příjezdu přítele jedné z dcer.

3.2.4 Shrnutí

Jak je vidno, změny funkcí a symbolických významů místností a částí domu mají různé příčiny a zpětně i důsledky. Jsou buď vynucené rodinnou situací, fyzickou rozlohou místností anebo jsou zkrátka psychickou potřebou iniciátora změny.

Ve dvou případech, u Vandy Vstřícné a Agáty Bystré, šlo o utvoření osobního prostoru. Vanda si takto osvojila přízemí. Dispozice domu nijak změnu nekomplikovala, naopak. Dům byl koncipován jakožto dvougenerační, k realizaci dvou osobních prostor v nejširším slova smyslu byl postaven.

³³ Rozhovor s paní Bystrou (20. 3. 2009

Konstruktivně se vypořádat s touto otázkou v rodině Bystrých bylo komplikovanější. Ačkoli je dům ztělesněnou představou manželů Bystrých o domově, jeho budoucí užívání nebylo při utváření projektu bráno v potaz. Důsledkem jsou komplikované změny funkcí a symbolických významů místností.

V rodině Výjimečných došlo k výměně ložnice s dětským pokojem. Děti v dětském pokoji tráví více času než rodiče v ložnici a navíc dětský pokoj zastává více funkcí. To si manželé Výjimeční zprvu neuvědomili, proto došlo k této změně později.

3.3 Hodnocení současného stavu

Každého informátora jsem se v posledních fázích rozhovoru ptala, jak se v domě cítí a zda existuje něco, co by v domě s dostatkem prostředků a času pozměnil.

3.3.1 Rodina Vstřicných

Každý člen rodiny se k těmto otázkám stavěl jiným způsobem. Pan Vstřicný na otázku změny hleděl z hlediska fyzického uspořádání a velikosti domu. *Ked' by som ešte raz staval, všetko by som inak spravil. Maličký domček, nie takýto veľký. Teraz by som menil aj celé usporiadanie domu, lebo spálňu máme vpredu, dal by som do zadu. V tej dobe ani toľko áut nebehalo...*³⁴

Paní Vstřicná se sejně jako její manžel zaměřovala na velikost domu, nicméně hleděla na ni z jiného úhlu. Ji, jakožto člověka, který se v rámci rodiny nejvíce podílí na úklidu, tíží náročné udržování celého domu. *Už potom čo s tým bude neviem s týmto celým domom... To je veľmi veľa nariadenia, to je strašné, zbytočné*³⁵. Navíc by si přála, aby byl obývací pokoj v přízemí, aby nemusela tolik chodit po schodech, když Vanda přijde domů. Poté, co si Vanda rekonstruovala přízemí, za rodiči do prvního patra nechodí. Pokud ji tedy chtějí vidět, musejí přijít za ní do přízemí.

Vanda žádnou potřebu změny v rámci domu nepociťuje, ráda by se však zcela osamostatnila a od rodičů se odstěhovala. *By som chcela ísť do mesta či niekde akože no do bytu. Lebo ja som 6 rokov žila sama. Teraz...*³⁶

Co se však týče pocitu, který dílčí členové rodiny z domu mají, je i přes výše zmíněné výtky pozitivní. Je to zkrátka jejich domov.

3.3.2 Rodina Bystrých

Pan Bystrý by byl nejraději, kdyby už byl dům zcela dokončen. *Najradšej by som bol, keď už by to bolo dokončené. Tie balkóny vzadu, terasa, zvonka vymalovať a tak.*³⁷

Paní Bystrá se stejně jako manžel zaměřovala na fyzické uspořádání domu. Ač při stavbě domu nesouhlasila s tím, aby z koupelny v prvním patře vedly dveře na balkón, dnes by byla pro. *Viem si predstaviť dvere na balkón z kúpelni. Teraz sa mi zdá, že to je tmave.*³⁸

³⁴ Rozhovor s panem Vstřicným (51 let), 28. 4. 2008.

³⁵ Rozhovor s paní Vstřicnou (50 let), 27. 4. 2008.

³⁶ Rozhovor s Agátou Vstřicnou (27 let), 27. 4. 2008.

³⁷ Rozhovor s panem Bystrým (49 let), 20. 3. 2009.

Agáta je spokojená s tím, že jí rodina poskytla vlastní prostor, nicméně by byla ráda za více soukromí. Stejně tak její sestra se zmiňuje o nedostatku soukromí, přímo říká, že doma žádné nemá. Co se týče jejího pocitu z domova, cítí se tam zvláštně. Tuto otázku více rozvinu v podkapitole „Odcizení“, kde vysvětlím příčinu takového pocitu. Jonáš se doma cítí dobře, potřebu fyzické změny domu nemá žádnou. Je se stávajícím stavem jak fyzicky, tak psychicky spokojen.

3.3.3 Rodina Výjimečných

Pan Výjimečný se k této otázce nijak zvlášť nevyjadřoval, s domem je spokojen, rád stále vymýšlí nové věci (např. krb, terasa), v domě se cítí dobře. U paní Výjimečné je to o něco komplikovanější.

Paní Výjimečná se těžko smířovala s koupí domu. Dlouho se v něm necítila dobře, dnes je však spokojená. Důvody jejího váhání jsou následující. *V paneláku máte o vela pohodlnější život a celé detstvo (je třeba brát na zřetel, že paní Výjimečná vyrůstala na vesnici) my sme nepočuli nič iného, len robiť. Tu veľkú záhradu, čo je vonka, kde je teraz tráva, čo my sme takí hriešni, že tam nič, to sme my všetko mali posadené. Celé leto len kopať, uhorky zbierať a neviem, čo to bolo, spústa toho bolo. Skleník, foliovník, my sme nikdy nikde nemohli ísť, takže ja som toto nenávidela, poviem tak ako je. Jedna vec a druhá vec, toto bol starší dom, ja som to vedela, že nebudeme to vedieť tak spraviť, aby to bolo také, jaké si to já predstavujem. Keď sme prišli sem, ešte sme to prerábali, dvor, to by bolo treba vidieť, ako to vyzeralo, keď sme prišli sem a teraz to porovnať. Strašne veľa roboty v tom je jednak a mohli sme bez toho byť kludne a strašne veľa času vás to stojí, aby to takto vyzeralo, jak to vyzerá. To vie len ten, čo tu býva³⁹* Stejně jako Paní Vstřícná tedy hledí na časově náročné udržování domu.

Co se týče fyzické změny domu, byla by ráda za další pokoj, kde by mohla uskladňovat věci, které nejsou zrovna potřeba, kde by mohla sušit prádlo atd. Dům jí tedy připadá nedostatečný co do dostatku místa. Na druhou stranu je velice ráda za to, že její manžel přišel s nápadem výstavby krbu. V domě totiž byla zima, elektrické topení nestačilo dostatečně vyhřát celý dům. V důsledku toho se paní Výjimečná v domě necítila dobře. *Takže aj to mu prospelo, že sa tu cítím už lepšie a už ináč je to tak dobré, ako je.*

Tomas by na domě chtěl změnit koupelnu (při mém opětovném návratu do terénu a návštěvě u Výjimečných jsem zjistila, že toto jeho přání bylo vyslyšeno) a vyházet „robustní“ nábytek z obývacího pokoje – *lebo nikto to na nič nepoužívá, som chcel takú televíznu miestnosť spraviť, aj to tak slúži.* Rodičů však tento nápad „neprošel“. Jeho mladší bratr, Dominik, se v domě cítí dobře a nemá potřebu nic měnit.

3.3.4 Shrnutí

Rodina Vstřícných si dům postavila před 25 lety. Ačkoli si ho manželé Vstřícní aktivně vybrali, na tvorbě dispozice domu se nepodíleli. Takový dům navíc zvolili s předpokladem, že budou mít syna, který si v dospělosti přivede domů manželku a založí zde rodinu. Narodily se jim však dvě dcery, které po studiích domov opustily, přičemž mladší se domů ještě nevrátila.

³⁸ Rozhovor s paní Bystrou (46 let), 20. 3. 2009.

³⁹ Rozhovor s paní Výjimečnou (45 let), 30. 4. 2008.

V takto velikém dvougeneračním domě tedy nyní žije pouze tříčlenná rodina, přičemž dcera plánuje nebo si zatím přinejmenším přeje vlastní bydlení. Manželé Vstřicní tedy při hodnocení aktuálního stavu domu přemýšlejí především o tom, jaký dům by postavili, kdyby měli opět možnost volby a jaká úskalí skýtá jeho spravování. Vanda je naopak s aktuálním fyzickým stavem spokojena, protože si svůj prostor utvořila dle svých představ. Jejím přáním nicméně je brzy od rodičů odejít.

Výjimeční sice koupili dům již postavený, nevybírali jeho typ, ani se neúčastnili na tvorbě jeho dispozice, nicméně prostřednictvím rekonstrukce a neustálých změn se snaží dům maximálně přizpůsobit svým požadavkům. Tím míním nejen otázku pohodlí, ale také hledisko vysokých nároků vizuálního efektu domu, kterého se snaží dostat. Na rozdíl od rodiny Vstřicných, která si zakládá na svém hospodářství, vkládají Výjimeční své úsilí do tvorby „ideálního“ domu a to na úkor domácí produkce. Zahrada plní především funkci estetickou, ačkoli nelze říci, že to je funkce jediná.

Bystří sice postavili dům podle svých potřeb, projekt stavby nicméně nedomyšleli do důsledků (*My sme to zas až tak nedomyšľali*⁴⁰). Dům chtěli mít veliký a prostorný, otázku jeho budoucího obývání při stavbě nebrali v potaz. Na rozdíl od nich manželé Vstřicní věděli, že chtějí dům dvougenerační a manželé Výjimeční dům jednogenerační. Bystří nad tímto neuvažovali, což se pravděpodobně také promítá do nedostatku soukromí, které obě jejich dcery pocítují.

Manželé Vstřicní uvažují o změně z komplexního hlediska, manželé Výjimeční jsou ze všech rodin se stávajícím stavem nejspokojenější, o výraznější změně neuvažují. Bystří uvažují pouze o dílčích změnách, nikoli z pohledu na dům jako celek, ačkoli jejich situaci by možná takové uvažování vyžadovala.

Zcela obecně lze poté hodnotové preference všech členů rozdělit do čtyř rovin.

První rovina představuje uvažování o sobě a svých potřebách. U Vandy Vstřicné se projevovává především potřeba vlastního bydlení a nezávislosti. Agáta a Aneta Výjimečná vyjadřovaly potřebu většího soukromí. Ačkoli cítí potřebu změny, nijak se nesnaží ji realizovat.

Druhá rovina je otázkou vizuálního účinku domu. Paní Výjimečná si je zcela vědoma náročnosti, kterou spravování takového domu ve všech směrech vyžaduje. Rodina Výjimečných má velice vysoké nároky co do estetického efektu a funkčnosti domu. Paní Vstřicná se zabývala také vizuální stránkou domu, ale pouze z hlediska údržby, resp. úklidu domácnosti.

Třetí rovina se zabývá fyzickou strukturou domu a její částečnou proměnou. Paní Bystrý a Tomas Výjimečný hovořili o estetické proměně buď venkovních částí domu či interiéru, paní Bystrá o částečné proměně fyzické struktury domu, která má však v závěru také estetický charakter.

Ti, které jsem nezmínila, tedy Jonáše Bystrého, pana Výjimečného a jeho mladšího syna, jsou na obě strany se svým domovem spokojeni. Ti představují rovinu poslední.

Na základě toho lze hezky demonstrovat, jakým způsobem se obě pohlaví k domu vztahují. Muži spíše z funkčního hlediska domu, ženy z hlediska soukromí a vizuálního efektu domu, s nímž je spojeny nikdy nekončící domácí práce.

⁴⁰ Rozhovor s panem Bystrým (49 let), 20. 3. 2009.

4. Osobní prostor

4.1 Lidské teritoriální chování

„Jeden ze způsobů, jak člověk reguluje svoje individuální bytí, je prostorová aktivita, která spočívá v tom, že má schopnost kontrolovat jednání ve vymezených prostorových strukturách. Prostorová aktivita, která je těsně spjata s osobní a sociální distancí, bývá řízena automaticky a nevědomě.“⁴¹

Je třeba připomenout, že lze hovořit nejen o prostorovém teritoriálním chování, ale také o časové teritorialitě, která odkazuje na časově vymezené zákonitosti společenského řádu. „Teritorialita je tedy takový způsob chování, který řídí využitelnost specifických sektorů vymezené oblasti pro různé účely, a to v časové pravidelnosti.“⁴²

A naopak, lidé vymezují určité hranice životního prostředí a osobují si právo na to, kdo může nebo nemůže a jakým způsobem tyto hranice překročit. Teritorialita tedy souvisí s tendencí člověka vytvářet si osobní prostor a udržovat určité distance. Člověk je nicméně velice přizpůsobivý ke změnám v prostředí a je schopen dle tlaku prostředí měnit své teritoriální dispozice.

Každý člověk vynalézá různé způsoby, jak si zajišťovat symbolické hranice svého soukromí. „Každý jedinec potřebuje mít dostatek příležitostí pohybovat se v uspořádaném životním prostředí, aby uspokojil nejen biologické potřeby, ale také potřeby realizace mezilidských vztahů atd. Člověk se prostě vyznačuje životní potřebou vymezovat a definovat prostor kolem sebe.“⁴³

Teritorialita je jeden ze způsobů rovnovážného pocitu udržování vlastního Já, protože pocit identity je mimo jiné tmelen místy, prostorem a věcmi, které jsou pro něj důležité. Každý z nás si jistě uvědomuje, jak důležitý je pocit vlastního domova.

„Teritoriální jednání člověka bývá vysoce symbolické. Lidé své teritoriální hranice vymezují nejen objekty a svou předmětnou činností, ale také symbolickými hranicemi, ritualizovaně zakotvenými v mezilidských normách společenského jednání.“⁴⁴

„Svá“ místa má každý člen domácnosti, celý byt je strukturován dle toho, jak jej používají. Všechny tyto prostorové skutečnosti slouží k tomu, aby jasně vymezovaly nejen prostorové nároky, ale také příslušná práva. Tyto neviditelné dimenze, kterými jsou protkány obytné i pracovní, soukromé i veřejné struktury životního prostředí, regulují vzájemné vztahy mezi uživateli prostoru a zaručují jeho efektivní využití.

Archetypem lidského teritoriálního smyslu je zeď. Vymezuje, odděluje, izoluje, ale na druhé straně také spojuje. Lidé si budují svá teritoria, ale stejně tak respektují teritoria ostatních. Jen na základě tohoto nepsaného pravidla může docházet ke konsensu v mezilidských vztazích.

⁴¹ Černoušek, M. (1992): Psychologie životního prostředí. Praha, Karolinum, str. 105.

⁴² Černoušek, M. (1992): Psychologie životního prostředí. Praha, Karolinum, str. 106.

⁴³ Černoušek, M. (1992): Psychologie životního prostředí. Praha, Karolinum, str. 111.

⁴⁴ Černoušek, M. (1992): Psychologie životního prostředí. Praha, Karolinum, str. 115.

4.2 Osobní prostor

Z antropologického hlediska můžeme identifikovat osobní prostor jako „malou protektivní sféru, bublinu osobního prostoru, kterou si organismus udržuje mezi sebou a ostatními.“⁴⁵ Každý člověk tedy tuto „bublinou“ považuje za své výsadní soukromé teritorium. Tyto bubliny máme ve všech sférách soukromého a veřejného života. Jejich hranice jsou proměnlivé v závislosti na typu prostředí a jejich narušení je zpravidla prožíváno s napětím.

Od středu, což je jedinec sám, se rozprostírají sféry různě obsazených významů prostoru a s tím i rozdílně hodnocené sociální vztahy. Směrem od středu ubývají hodnoty na významu a naopak. Osobní dimenze zahrnují intimní, personální, sociální a veřejnou distanci.

Větší pozornost potom věnujeme úpravě a tvorbě životního prostředí ve svém bezprostředním okolí, které považujeme za výhradní prostor svých zájmů, než v prostorách, kde se nevyskytujeme tak často.

Je však třeba si uvědomit, že lidé nejenže si chrání prostor svůj, ale také respektují prostory ostatních lidí.

4.3 Místa fyzicky a symbolicky spojená jen s určitými členy rodiny

4.3.1 Rodina Vstřicných

Domov rodiny Vstřicných lze rozdělit na dva osobní prostory. První náleží Vandě, druhý panu Vstřicnému s manželkou. Toto rozdělení nachází výraz v rozdělení domu na přízemí, které náleží Vandě, a první patro, které náleží rodičům. Toto symbolické rozdělení bylo utvořeno na základě Vandině osamostatnění se. Aby jí rodiče poskytl dostatek osobního prostoru, omezili svoji působnost v přízemí na minimum. Nachází se zde však kuchyně, kterou užívají a která hraje výraznou tmelící roli rodiny, a „dětský“ obývací pokoj, kde mají Vstřicní čas od času návštěvu.

Pan Vstřicný považuje všechny místnosti za stejně důležité. Nejvíce času nicméně tráví v obývacím pokoji při televizoru. Tento prostor obvykle sdílí s manželkou, která zde také tráví nejvíce času a při otázce jaké místo je pro ni klíčové, zmínila právě tuto místnost. Výraznou roli zde hraje přítomnost televizoru, který dává příležitost k nerušené relaxaci. Dále k odpočinku užívá ložnici. Hodně času však netráví pouze uvnitř domu. *Do obývačky chodím v lete už málokedy. Keď přijdem z práce cez týždeň a je treba niečo vonka, tak idem vonka, pokračujem ďalej.*⁴⁶ Paní Vstřicná dále hovořila o kuchyni, kde tráví notnou dávku času, když je doma.

Vanda obývá pouze přízemí, do prvního patra poté, co si svůj prostor utvořila k obrazu svému, chodí sporadicky. Útočiště nachází ve svém pokoji, kde tráví nejvíce času (*Ja som stále tu*⁴⁷). V pokoji má počítač, který užívá každý den. Pravidelně si píše se svojí sestrou, která pracuje v zahraničí a s dalšími kamarády. Dále tam sleduje televizi, čte si, relaxuje.

Dříve, když obě sestry žily u rodičů, trávil spolu většinu svého volného času. Ač mohla mít každá z nich svůj vlastní pokoj, raději sdílely společný pokoj jako ložnici a z druhé místnosti udělaly studovnu a prostor pro relaxaci a poslech hudby. Dnes má Vanda nejraději svůj klid, což rodiče respektují a do jejího osobního prostoru vcházejí jen pokud není Vanda po celém dni

⁴⁵ Černoušek, M. (1992): Psychologie životního prostředí. Praha, Karolinum, str. 98.

⁴⁶ Rozhovor s panem Vstřicným (51 let), 28. 4. 2008.

⁴⁷ Rozhovor s Vandou Vstřicnou (27 let), 27. 4. 2008.

v práci unavená a je v dobrém rozpoložení. K společným chvílím ostatně slouží jiný prostor, a to kuchyně, která se také nachází v přízemí.

4.3.2 Rodina Bystrých

Stejně jako u Vstřicných, i u Bystrých přispívá, až na jednu výjimku, prostorové uspořádání domu do dvou pater symbolickému rozdělení na osobní prostor rodičů a na osobní prostor jejich potomků.

Pan Bystrý, stejně jako pan Vstřicný a Výjimečný, jak uvidíme později, tráví nejvíce času obývacím pokojem, kde zpravidla sleduje televizi, a ložnici, kterou užívá k tomu, aby si při volné chvíli mohl „natáhnout“ záda, má s nimi již delší dobu problémy. Když je manželka doma, je v obývacím pokojem většinu s ní. Jelikož se vždy čtrnáct dní nevidí, snaží se, pokud to jde, být spolu co nejvíce, když se paní Bystrá vrátí domů. Pokud však manželka není doma, je tam povětšinou sám. Děti vědí, že má rád svůj klid, proto ho neobtěžují.

Pro paní Bystrou jsou ložnice, obývací pokoj a kuchyně na stejné úrovni. Kuchyně je její *království*, obývací pokoj je místo, kde relaxuje s manželem, ložnice slouží jako její pracovna (zde zašívá atd.). Nejvíce času tedy, jako její manžel, tráví v přízemí. Zajímavé je, že ač pan Vstřicný tráví v kuchyni stejně času jako jeho manželka, v této souvislosti se o ní nezmiňuje. Pouze říká, že tam je, aby rodině navařil. Důležitou roli pro ni také hraje terasa. Paní Vstřicná je jediný člen rodiny, který o ní hovořil s takovým zanícením. Je to místo, kde se dle vlastních slov velmi dobře cítí. Říká, že pokud by si to uměla zařídit, snídá, obědvá a večeří právě tam.

Pro Agátu je klíčový především obývací pokoj v prvním patře. Má zde svůj pracovní kout s počítačem, který užívá při studiu anebo, pokud má čas, „surfuje“ po internetu. Její dcera si zde hraje, kouká na počítači na pohádky, maluje si. Je to místo, kde si Agáta čte, relaxuje, přijímá návštěvy. Před tím, než se vdala, sdílela tento prostor se svými sourozenci. Dnes za ní chodí bratr, když chce jít na internet, pohrát si s malou, oddychnout si na pohovku. Dále otec, také kvůli internetu. A samozřejmě matka, když přijede domů. Aneta za ní téměř nechodí, a když, tak kvůli své neteři. Utvořila si jistý blok, o němž pojednám níže. Fakt, že její prostor je takto otevřen, jí nicméně občas přiděluje potíže. *Keď sa potrebuje učiť, tak nechce ocka a mamu vyhadzovať...prispôsobíme sa.*⁴⁸

Pro Anetu je klíčová kuchyně. *Kuchyňa je skvelá vec, ja neviem, mne sa tam aj najlepšie učí. Aj keď mám návštevu alebo niečo, tak ja zaleziem s ňou do kuchyne a tam sme, kde inde. Mne to tam pripadá i tak súkromne.*⁴⁹ Říká, že pokud není matka doma, nikdo tam nechodí rád, protože tam je stále něco na práci. Proto to je pro ni nejlepší místo pro studium a návštěvy. Ve vlastním pokojem jí to nevyhovuje, protože jej sdílí s bratrem, vedle v pokojem se učí její sestra a v přízemí v obývacím je otec. *Takže to je taká jediná miestnosť, kde mi to vyhovuje...Je taká domáca alebo ako by som povedala.*⁵⁰ Protože studuje na vzdálené vysoké škole, bydlí většinu týdne na koleji. Domů jezdí jen na prodloužený víkend. Není tedy divu, že bratr si jejich společný pokoj osoboval a že ona se tam necítí nejlépe.

⁴⁸ Rozhovor s Agátou Bystrou (25 let), 19. 3. 2009.

⁴⁹ Rozhovor s Anetou Bystrou (24 let) 20. 3. 2009.

⁵⁰ Rozhovor s Anetou Bystrou (24 let) 20. 3. 2009.

Jonáš, stejně jako jeho starší sestra, je nejčastěji v prvním patře v pokoji, který sdílí s Anetou. *Tu spím, oddychujem, relaxujem, prezliekam sa.*⁵¹ Pokud sem se ho však zeptala, kde má jen svoje, odpověděl, *nikde, na čo?*⁵²

4.3.3 Rodina Výjimečných

Pro otce představuje osobní prostor obývací pokoj. Zde se pravidelně kouká na televizor. I když nastane situace, že přijde po celém dni v práci unavený a chce mít klid, nemá potřebu chodit jinam. Říká, že rodina to na něm vždy dozajista pozná a nechá ho být. Ostatní se tedy primárně přizpůsobují jeho potřebám.

Pro paní Výjimečnou představují osobní prostor tři místnosti. Obývací pokoj, protože tam je krb a ona se u něj velice ráda ohřívá, to je pro ni prvořadé. O tom, jak je pro ni důležitý, jsem se zmínila již dříve. V této místnosti mimo jiné také žehlí a to tehdy, když jde manžel s dětmi na fotbal. V domě je sama, nikdo ji neruší, zapne televizor a pracuje. Poté kuchyně, kde tráví nejvíce času. Tam však pobývá z povinnosti, *lebo veľa jedia... Ale keď nemusím, tak nezostávam v kuchyni, tak idem pred telku do obývačky.* Poslední miestnosť je ložnice, *lebo oni pozerajú tuto športové programy a ja mám v spálni telku tiež. Alebo ja aj rada čítam, takže...*⁵³

Pro Tomase je taktéž důležitý obývací pokoj, protože tam mají „plazmu“. Nicméně říká, že se uvnitř domu velmi nezdržuje a dodává, že celkově doma příliš není, studuje na vzdálené univerzitě, proto je většinu týdne na koleji. O svém pokoji se zmínil jen v situaci, kdy jsem se zeptala na potřebu soukromí. V souvislosti s osobním prostorem se o něm nezmínil.

Daniel mluvil o svém pokoji a obývacím pokoji. Ve svém pokoji se učí, trénuje na bubnech, cvičí na posilovacím stroji, sedí u počítače, poslouchá hudbu. Do obývacího pokoje se uchyluje, když chce koukat na televizor. *Toto je obývačka, tu zvykneme byť najviac, akože tu pozeráme telku večer a tu sa rozprávame a takovéto veci... keď sa chcem učiť, idem do detskej, inak idem rovno do obývačky*⁵⁴

4.3.4 Shrnutí

Jak je zřejmé, míst, která jsou funkčně i symbolicky spojena výhradně s určitými členy rodiny, je menšina. Tuto menšinu tvoří dva případy, přičemž jeden z nich, a to ten druhý, by mohl být považován za ambivalentní.

První je tedy osobní prostor Vandy Vstřícné. V tomto případě je však třeba chápat jej v užším slova smyslu, tedy pouze jako pokoj, nikoli patro. Její osobní prostor se nejvíce blíží teoretickému konceptu Michala Černouška, který jej spojuje se soukromím a podle něhož se osobní prostor vyznačuje možností korigovat vstup a pohyb jiných lidí v závislosti na osobních pohnutkách „vlastníka“ tohoto prostoru.

Druhý případ představuje osobní prostor Agáty Bystré, který nachází výraz v obývacím pokoji v prvním patře. Ač je de facto všemi členy symbolicky považován za její, neomezený

⁵¹ Rozhovor s Jonášem Bystrým (18 let), 20. 3. 2009.

⁵² Rozhovor s Jonášem Bystrým (18 let), 20. 3. 2009.

⁵³ Rozhovor s paní Výjimečnou (45 let), 30. 4. 2008.

⁵⁴ Rozhovor s Danielem Výjimečným (17 let), 28. 4. 2008.

přístup do místnosti si nárokuje většina členů domácnosti. Jak sama říká, přizpůsobuje se. V důsledku toho zřejmě pociťuje nedostatek soukromí.

Za pozornost také stojí, že ne vždy je představa osobního prostoru spojena se soukromím. Představa osobního prostoru je mnohdy ekvivalentní s prostorem utváření pospolitosti. Tato skutečnost dále odkazuje k polyfunkčnosti místností, kterou se budu zabývat v souvislosti funkcemi prostoru.

Každý člověk byl, ač mnohdy implicitně, schopen identifikovat své vlastní místo a nezáleží na tom, jestli to je místo, které je pro něj funkčně a symbolicky určeno, či nikoli. Ukazuje se, že ač je nějaký prostor určen pro celou rodinu, je společenským centrem domu, jeden člen si ho zcela osobuje a zbytek rodiny se mu v závislosti na tom přizpůsobuje.

Je třeba brát v potaz, že ač někdo v nějaké místnosti tráví většinu času, nemusí to nutně znamenat, že ho tam tráví dobrovolně a že pro něj představuje klíčový prostor. To se ukazuje především u paní Výjimečné, která je v kuchyni téměř pořád, avšak pokud nemusí, nezdržuje se tam.

U paní Výjimečné je také zjevné, že i když je pro ni obývací pokoj místem osobním, kde je nejraději, nezdržuje se tam tak často, jak by sama chtěla. Sama říkala, že se stáhne do ložnice, když tam zbytek rodiny sleduje sportovní programy, které ji samotnou nebaví.

Pobývání v osobním prostoru je tedy závislé na pohybu a přítomnosti jiných členů rodiny. To je evidentní i u Anety Bystré, která byla vyloučena jak ze svého pokoje, který sdílí s bratrem, tak z obývacího pokoje v prvním patře, který dříve náležel i jí, a v důsledku toho si utvořila osobní prostor v kuchyni, kde se cítí nejlépe.

4.4 Utváření osobního prostoru

Každé prostředí také vykazuje nějaký estetický dojem a tím vyvolává určité odezvy, podněcuje představivost, různé činnosti, vzbuzuje vzpomínky. Lidé se v estetických preferencích liší a volí pro vlastní pocit „pohody“ jiné prostředky. Liší se ve volbě barvy, kterou si vymalují svůj příbytek, ve volbě dekorací nebo květin. „Estetický prožitek našeho domova je vbudován do vědomí sounáležitosti s minulým a v ní kotví mimořádně silné emocionální zážitky související s teritoriálním chováním člověka a jeho potřebou soukromí. Teprve úpravou našeho příbytku mu vtiskujeme pocit domova, vlastního osobního prostoru, obhajitelného teritoria.“⁵⁵

Jak jsme již zjistili výše, definice osobního prostoru není tak jednoznačná, jak jsem alespoň já zprvu představovala. Určení takového místa je ovlivněno mnoha vnějšími faktory, které je třeba brát v potaz. Proto se i při utváření osobního prostoru nelze uchýlovat k předběžným představám, kterými může být zvelebování pouze jedné místnosti jedním člověkem. Ukázalo se, že osobní prostor jednoho člověka může být společenským místem pro další členy rodiny, proto zásah do jeho vzhledu by nemuseli ostatní přijmout (viz. „televizní místnost“ u Tomase Výjimečného). Naopak je zcela možné, že bude dovoleno jednomu členu rodiny esteticky zasáhnout do prostoru, který mu je funkčně přidělen, který však osoba symbolicky za svůj nepovažuje.

⁵⁵ Černoušek, M. (1992): Psychologie životního prostředí. Praha, Karolinum, str. 60.

O utváření osobního prostoru ve významu tohoto slova lze navíc hovořit pouze u potomků, nikoli u rodičů. Pokud jde o rodiče, pojímali osobní prostor v významu celého domu, pouze děti se vždy zaměřily na určitou část domu.

4.4.1 Rodina Vstřicných

Pan Vstřicný se k této otázce výrazněji nevyjadřoval, co se týče estetického dojmu domu, nechává volně pole působnosti své manželce. Pouze pokud jde o vybavení či změny finančně dražší, rozhodují oba společně.

Co se však týče dekorací či květinové výzdoby, je to zásluha především jeho ženy. Ta se také stará to, aby v domě bylo čisto. Pan Vstřicný se naopak výrazně více stará o zahradu, nicméně květinový záhonek před domem je opět zásluha paní Vstřicné. Co se týče detailů, které utváří jejich domov, jde především o květiny, o fotografie, které jsou vystaveny v každé místnosti, dále drobné dárečky od dcer počínaje obrazem z Egypta, který mají Vstřicní v obývacím pokoji, po porcelánového slona po štěstí.

Hned po vstupu do domu nás v předsíni uvítá květinová výzdoba. Při vstupu do chodby v přízemí procházíme skrz závěs z dřevěných korálků. Chodba je obložená dřevěnými lištami, na zemi je vzorovaný běžovo-hnědý koberec.

Kuchyni dominuje dřevěná kuchyňská linka s pohovkou a stolem ze světlého dřeva. Paní Vstřicná nachází zálibu v háčkovaných a vyšívaných dečkách, které jsou jak na poličkách, tak stole. Na horních skříňkách kuchyňské linky se nachází předměty s náboženskými motivy. Dále tu nechybí nástěnný kalendář, hodiny, orientální dekorace a magnetofon.

Při vstupu do prvního poschodí také procházíme závěsem z korálků. Podél schodiště pak na stěně visí obrazy, které maloval sám pan Vstřicný. Uprostřed schodiště i na jeho konci v prvním poschodí procházíme kolem zátiší z pokojových rostlin.

Kuchyně v prvním patře s červenou kuchyňskou linkou, červeným kobercem a červeným jídelním koutem je charakteristická „oltářkem“ s obrazy s náboženskými motivy a vázou květin. Na zdi visí dekorativní keramické talíře a „kukačkové“ hodiny.

Obývacímu pokoji dominuje obývací stěna s fotografiemi Vandy a mladší dcery, „sváteční“ čajovou soupravou a dalšími keramickými dekoracemi. Před ní se nachází křesla s pohovkou a konferenčním stolem. Na druhé straně pokoje v rohu se nachází televizor a vedle něj u zdi rozkládací stůl užívaný při zvláštních příležitostech. Nechybí zde množství pokojových rostlin a obraz, který rodičům Vanda přivezla z Egypta.

V bývalém dětském pokoji je mimo šicí stroj, vysavač a množství krabic také obraz s malou holčičkou a postel, což svědčí o jeho bývalé funkci dětského pokoje.

V ložnici rodičů visí nad postelí, která je dominantu celého pokoje, obraz opět s náboženskými výjevy, na vedlejší stěně je svatební fotografie manželů Vstřicných.

V „dětském“ obývacím pokoji lze nalézt obývací stěnu s množstvím fotografií Vandy a její sestry, knihovnu, televizor a množství dekorací. Nechybí ani glóbus, který evokuje studijní prostředí. Naproti obývací stěně je pohovka s červeným přehozem a konferenční stůl z tmavého dřeva. Nechybí pokojové rostliny.

Ve vlastním Vandině pokoji nalezneme pracovní stůl s počítačem, posilovací stroj, televizor a samozřejmě dvě postele, její a mladší sestry. Skříň červené barvy je opět zdobena osobními fotografiemi a květinami.

Koupelna s toaletou, kterou si Vanda s pomocí otce nově zrekonstruovala, je laděna do modra s množstvím ratanových košíčků a ozdobných nádob.

4.4.2 Rodina Bystrých

Vizuálny účinok tohto domu je momentálne na nulovej úrovni. Akože ja by som si predstavovala niečo úplne iné. Všetok nábytok sa kupoval, keď som sa vydávala, 25 rokov no. Sedačka tiež, tá by potrebovala minimálne pretiahnuť. Ale väčšinou si akože presadzujem svoje..⁵⁶

Tato citace napovídá, že o interiér domu se zasluhuje především paní Bystrá, což mi také potvrdil její manžel. Ten se naopak spíše zabývá vnějšími úpravami domu, čímž míním především vizuální účinek a funkčnost terasy, balónů atd.

Když vejde do domu, první, na co „narazíme“, je koupelna, která však svoji funkci neplní. Dále vcházíme do kuchyně, kde dominuje zelená kuchyňská linka s lednicí, na které je magnetofon (*U nás rádia, to sú zapnuté deň, noc*⁵⁷), který nechybí v žádné z místností, jídelní stůl a množství hraček.

V obývacím pokoji najdeme zelenou pohovku, televizi a obývací stěnu, která funguje jako knihovna a výstavní prostor pro broušené sklo a fotografie dětí a vnučky. Navíc tu je klavír, na který za mlada hrál pan Bystrý. V jeho šlápěch v dětství pokračovaly všechny děti. Dále tu je posilovací stroj, na kterém čas od času cvičí pan Bystrý. Ani zde nechybí množství hraček.

Ložnice rodičů, kde je manželská postel a skříň, je množství poházených“ věcí bez ladu a skladu.

V ložnici Agáty a její dcery najdeme manželskou postel, velikou skříň, závěsné zrcadlo a žehlicí prkno. Agáta zde také žehlí. Je to však jen nárazová činnost.

Obývací pokoj si Agáta v rámci svých možností přetvořila sama. Se svým mužem koupila novou pohovku a televizor. Ten si nicméně manžel o rozvodu odvezl. Co se týče obývací stěny, tu měla rodina Bystrých v obývacím pokoji, když ještě žila v Lučenci. Nechybí zde samozřejmě konferenční stůl a stůl na počítač. V celé místnosti jsou hračky, houpací kůň, dceřiny fotografie atd. Na stěně visí tři obrazy, skici, Agáty, Anety a Jonáše. Jsou tam od té doby, co byla místnost společná pro všechny tři. Pod oknem jsou pokojové rostliny. Na pokoji je vidět, že je zcela využíván, celý prostor prostupuje „zdravý“ nepořádek.

Pokoj Anety a Jonáše je jediný v domě vymalován jinou než bílou barvou. Když si vyměnily ložnici s Agátou, rozhodli se pokoj vymalovat. Nemohli se shodnout na jedné barvě, Aneta chtěla více do žluta, Jonáš do oranžova. Jonáš si svoji představu bránil tím, že Aneta je doma pouze tři dny v týdnu, proto jí to může být jedno. Pokoj tedy nakonec vymalovaly do oranžové barvy. Na jeho rekonstrukci se podílela především Aneta, protože bratr chodil na brigádu. I ona rozhodovala o tom, jak bude v pokoji situovaný nábytek. *Neviem si tuto izbu predstaviť zariadenú inak. Je to to, že je tam podkrovie, takže skrine tam nevieme ináč dať a potom zase sú tu tie dvere, takže tam treba spraviť nejaký chodníček a veľa je tu vecí, ktoré treba brať do úvahy.*⁵⁸ U jedné zdi je postel Jonáše. U ní má HI-FI věž, podstavec s CD's a nad postelí nalepené plakáty oblíbených filmových postav. Naproti Jonášově posteli je postel Anety. V pokoji je dále jeden psací stůl, který souží jako odkládací prostor na čisté prádlo. Je na něm glóbus, který patří Jonášovi. *To je bratra všetko, já tu nemám nič do školy, len toto*⁵⁹ (notebook).

⁵⁶ Rozhovor s paní Bystrou (45 let), 20. 3. 2009.

⁵⁷ Rozhovor s Anetou Bystrou (24 let), 20. 3. 2009.

⁵⁸ Rozhovor s Anetou Bystrou (24 let), 20. 3. 2009.

⁵⁹ Rozhovor s Anetou Bystrou (24 let), 20. 3. 2009.

Na pohled, kdo ze sourozenců obývá pokoj více. Jonášova část pokoje je narozdíl od Anetiny postele v prázdném prostoru zabydlená. Tento dojem evokují právě plakáty, police plná různých věcí, poházené oblečení. Na dveřích pokoje je z vnější strany nalepen papír s ručně malovaným radioaktivním znakem, což je práce Jonáše. Hned při vcházení do místnosti tudíž člověk soudí, že to je spíše chlapecký, nežli dívčí pokoj. Tímto gestem navíc jeho tvůrce dává najevo, že za hranicí, tedy dveřmi, je to především jeho osobní prostor.

4.4.3 Rodina Výjimečných

Stejně jako u Vstřícných a Bystrých, i u Výjimečných je za vizuální účinek domu zodpovědná paní Výjimečná. Pan Výjimečný se naopak stará o to, aby byla posekaná zahrada, i když povětšinou touto povinností pověří svého staršího syna, nebo o to, aby měli čistý automobil. Co se týče interiéru, vše nechává na manželce.

Při vstupu do domu nejprve vejдем do tmavě zelené předsíně s botníkem, velkým zrcadlem a pokojovými rostlinami. Vstupem do kuchyně se barva interiéru mění na světle modrou. Kuchyňská linka je bílá stejně jako jídelní stůl, jehož deska je ze stejného „mramoru“ jako pracovní deska linky. Nad linkou je okno, na jehož parapetu je řada květináčů s pokojovými rostlinami. Nechybí poličky na vystavování dekorací. Souhra barev a materiálů byla při volbě kuchyně jakožto i dalších částí domu stěžejní.

Chodba do ložnice, kde je dřevěná skříňka s květinami, je bílé barvy. V ložnici je z obou stran manželské postele knihovna spojená shora bílou podlouhlou poličkou na odkládání šperkovnice, kosmetiky atd. Naproti posteli je vestavěná bílá skříň. Z manželovi strany je němý sluha, který paní Výjimečná manželovi pořídila, aby stále nesbírala jeho špinavé oblečení ze země.

Ložnice dále slouží jako úložný prostor pro domácí spotřebiče jako je vysavač, žehlička s žehlícím prknem, sušák na prádlo atd. Nechybí samozřejmě televize, kterou využívá především paní Výjimečná.

Obývací pokoj má meruňkovou barvu, dominuje mu velká pohovka s ještě větší televizí a krbem. Z obou stran pokoje jsou úložné skříně s vitrínami na broušené sklo a prostorem na knihy. Na římsě krbu jsou vystaveny fotografie rodinných příbuzných. Nechybí obrazy a pokojové rostliny.

Dětský pokoj je vymalován žlutě, s hnědými šmouhami, které se táhnou od země do poloviny zdi. Taktovou aplikaci zvolili hoši sami a sami ji posléze zrealizovali. Po celém obvodu pokoje jsou na zdech zavěšené složené puzzle s výjevem „silných“ motorek a automobilů. V pokoji jsou dvě postele s dvěma psacími stoly, přičemž pouze jeden z nich je využíván. Dominik tam má bicí soupravu, jeho bratr posilovací stroj.

Všude po pokoji mají bratři položené části sportovní výbavy, brusle, helmu, dres. Tomas pak má na svém stole vystavenou fotografii v ozdobném rámu, kde je se svojí přítelkyní.

4.4.4 Shrnutí

Jak jsem již výše zmiňovala, člověk si zpravidla utváří a dle možností modifikuje prostředí ve svém bezprostředním okolí, které považuje za výhradní prostor svých zájmů. Toto tvrzení lze částečně uplatnit jen u potomků, nikoli rodičů. Rodiče totiž v širším slova smyslu považují za osobní prostor celý dům. Jak říká Norbert-Schulz, „soukromá oblast je lidský domov v užším slova smyslu. Je to oblast osobní, ne však osamělá.“⁶⁰

Domov zpravidla vizuálně utváří manželky. Jen pokud jde o komodity finančně náročnější, záleží koupě na manželské dohodě. I v tomto případě mají nicméně větší slovo ženy. Tím však nevyvracím že i v takto pojatém osobním prostoru mají manželé vyhrazena svá místa. Na osobní prostor lze tedy hledět v dvou rovinách. Lze také říci, že rodiče, resp. matky svoji působnost v místnostech, které z jakýchkoli důvodů náleží dětem, vědomě omezují, aby daly více prostoru potomkům.

Ráda bych ještě poukázala na jednu skutečnost, kterou vyvrátím tezi, že člověk si uzpůsobuje zpravidla prostředí, které mu je nejbližší. Aneta Bystrá zcela zásadně ovlivnila současný vzhled (včetně uspořádání nábytku) pokoje, který sdílí s bratrem. Ačkoli byla téměř výhradním tvůrcem tohoto prostoru, za svůj osobní prostor jej nepovažuje. Jejím osobním prostorem je kuchyně, na jejímž vzhledu se paradoxně nepodílela vůbec.

4.5 Osamostatnění

Jak jsem již zmínila výše, Vanda Vstřicná a Agáta Bystrá se v rámci svého domova osamostatnily.

4.5.1 Vanda Vstřicná

Vanda si především s pomocí otce přetvořila přízemí, kde od té doby tráví veškerý čas (*Ja som dole...ja som väčšinou za počítačom*⁶¹). Tím, že se takto izolovala od zbytku domu, změnil se tím i její pohyb v něm. Nahoru, tedy do prvního patra, téměř nechodí (*Ja idem za nimi, keď niečo vážne potrebujem*⁶²). Pokud přijde z práce a rodiče jsou v obývacím pokoji, zavolá na ně a oni přijdou za ní do přízemí, nikoli naopak. Rodiče se jí tedy výrazně přizpůsobují. Stejně tak respektují její soukromí a zcela nechávají na ní, zda i chce popovídat, či nikoli. Jak však sama říká, *v 90% nemám chuť sa rozprávať*.⁶³ Tím, že už nechodí za rodiči do prvního patra, se také výrazně omezily interakce mezi nimi.

⁶⁰ Norberg-Schulz, Ch. (1994): *Genius loci: k fenomenologii architektury*. Praha, Odeon, str. 184.

⁶¹ Rozhovor s Agátou Vstřicnou (27 let), 27. 4. 2008.

⁶² Rozhovor s Agátou Vstřicnou (27 let), 27. 4. 2008.

⁶³ Rozhovor s Vandou Vstřicnou (27 let), 27. 4. 2008.

V závislosti na jejím osamostatnění se odehrávají i další činnosti v domě. Uklízí a zvelebují si pouze svůj prostor. Pokud má návštěvu, zavede ji do svého „dětského“ obývacího pokoje.

V prvním patře bývá, pokud rodina slaví nějakou výjimečnou událost, pokud má nějaký člen, včetně ní, narozeniny, pokud mají sváteční tabuli nebo pokud jsou Vánoce a jiné důležité svátky. V tom případě se scházejí v obývacím pokoji v prvním patře.

4.5.2 Agáta Bystrá

Agáta Bystrá se nachází v poněkud odlišné situaci. Osamostatnila se kvůli tomu, že otěhotněla a vdala se. Tím pádem se v domě Bystrých výrazným způsobem muselo změnit prostorové uspořádání. Poté, co se po dvou letech manželství rozvedla, byl jí její osobní prostor ponechán. *Ja ako som sa vydala a potom rozviedla, tak my dve sme ako zvlášť, nestarajú sa o nás, že čo robíme. Patríme do rodiny, ale sme už aj samostatná jednotka*⁶⁴

Stejně jako Vanda, i Agáta návštěvu mívá ve svém obývacím pokoji. Na rozdíl od Vandy zde také slaví svoje a dceřiny narozeniny (*Keď mám hostí, tak si ich donesiem sem hore, keď mám narodeniny alebo ona, tak hostia prídu sem*⁶⁵). Od zbytku rodiny však není tak izolovaná jako Vanda. Ač jí to je mnohdy na obtíž, její osobní prostor je otevřený všem členům rodiny, jediná má internet, který k ní přivádí především bratra a otce.

Po domě se pohybuje bez omezení, vyhýbá se maximálně obývacímu pokoji v přízemí, to je však otázka jiná. Stejně tak udržuje pořádek v celém domě.

4.5.3 Shrnutí

Jak jsem již zmínila výše, změny prostorového uspořádání u rodiny Vstřícných a Bystrých byly zapříčiněny potřebou vzniku osobního prostoru pro nejstarší dceru.

Rozdíl mezi těmito dvěma změnami je však výrazný. U Agáty hrála roli náhlá změna, tedy těhotenství, následná svatba a společná domácnost. Bylo třeba rychle jednat a situaci v domě, který s ohledem na tuto situaci nebyl stavěn, vyřešit. Vznikl chaos a výrazná změna funkcí a symbolických významů místností.

Za přítomnosti Agátina manžela byl především obývací pokoj místem od zbytku domu izolovaným. Po rozvodu a jeho odstěhování se tento prostor víceméně otevřel, symbolicky jej nicméně většina členů rodiny považuje za Agátin, čemuž, dle mého soudu přispívá právě změna vzhledu místnosti a předešlá zkušenost.

Agáta je spokojená za to, co jí bylo poskytnuto, naráží však na nedostatek soukromí. Na druhou stranu však takový stav věcí, ač skýtá nevýhody, výrazně udržuje integritu rodiny. Vanda si naopak vybudovala osobní prostor z vnitřního popudu. V rámci možností potřebovala získat co největší pocit nezávislosti. Řešení našla v rekonstrukci přízemí včetně příslušenství. Tím se nicméně výrazně omezil její pohyb a činnosti v domě. V porovnání s Agátou je mnohem separovanější od ostatního dění v domě, čemuž přispívá také jeho prostorové uspořádání. U Bystrých je to zcela naopak.

⁶⁴ Rozhovor s Agátou Bystrou (25 let), 19. 3. 2009.

⁶⁵ Rozhovor s Agátou Bystrou (25 let), 19. 3. 2008.

4.6 Soukromí

„Soukromí je důležitá psychologická a biologická potřeba, která je zpravidla modifikována společenskými a kulturními činiteli. V tom nejužším slova smyslu představuje soukromí fyzikální bariéru proti tlakům vnějšího světa.“⁶⁶

Soukromí buduje člověk na základě vlastní představy o nejintimnějším životním prostředí. Daný prostor si nejen zabydluje, ale propůjčuje mu hlavně své niterné hodnoty majetkové, mezilidské, estetické. Soukromí tedy není pasivní záležitost, je to jednání, které umožňuje strukturaci prostoru, které je pod naší vlastní kontrolou a zabezpečuje osobní osamocení v rámci rodinného kruhu.

Soukromé prostory jsou charakteristické dvěma dimenzemi – volností před nechtěným vpádem cizince a svobodou rozhodovat o času a místě styku s ostatními lidmi. Optimální je taková situace, kdy můžeme do prostoru vnést své představy, i když je samozřejmě musíme podřídit možnostem, které nám prostředí nabízí.

Soukromí je prostředí proměnlivé a lze si ho představit pouze ve vztahu k druhým lidem. Představuje potřebu být osamocen, tedy odtáhnout se od prostředí, které je zahlceno jinými jedinci, vizuálními, akustickými a jinými podněty.

4.6.1 Rodina Vstřicných

Panu Vstřicnému se příliš nestává, že by potřeboval soukromí (*mně nevadí, keď je niekto tam*⁶⁷ [v obývacím pokoji – pozn. Veronika Šedivková]). Pokud by se však přece jen stalo, šel by ven.

Paní Vstřicná nachází soukromí v obývacím pokoji, její osobní prostor je tedy se soukromím spojen. Pocit soukromí u ní, stejně jako u manžela, není spojen s osamocením.

Naopak jejich dcera se cítí dobře, pokud je sama v pokoji a dopisuje si se svojí sestrou či kamarádkami. *Alebo idem na aute niekde, sadnem do auta idem preč, keď už vôbec nechcem byť doma.*⁶⁸ Rodiče její soukromí respektují, vědí, že zpravidla nemá chuť si povídat a proto za ní moc často nechodí. Nicméně když už přijdou, neklepou. Stejně tak Vanda neklepe, když jde k rodičům. To se ale stává jen sporadicky. Tím, že si chce zachovat soukromí, respektuje i soukromí svých rodičů.

4.6.2 Rodina Bystrých

Pan Bystrý se o potřebě soukromí nijak nevyjadřoval. Děti natolik respektují jeho osobní prostor, že pan Bystrý necítí jeho nedostatek a tím pádem ani potřebu. Je však pravděpodobné, že soukromí ve smyslu osamocení nepotřebuje stejně jako manželé Vstřicní.

⁶⁶ Černoušek, M. (1992): Psychologie životního prostředí. Praha, Karolinum, str. 133.

⁶⁷ Rozhovor s panem Vstřicným (51 let), 28. 4. 2008.

⁶⁸ Rozhovor s Vandou Vstřicnou (27 let), 27. 4. 2008.

Paní Bystrá na otázku, kde nachází soukromí, odpověděla: *Večer, keď som doma sama, deti sú hore, Agáta si ide ľahnúť, Jonáš si robí svoje, Aneta nie je doma alebo je doma a ja som zvyknutá byť dole, bud' robím niečo v spálni, televízor nezapínám.*⁶⁹

Protože Agáta nemůže spoléhat na to, že bude mít soukromí v svém pokoji, snaží se, pokud ho potřebuje, někam *zašíť*. To však při tolika lidech není tak jednoduché. Soukromí potřebuje především, když telefonuje. Nerada prý telefonuje před ostatními. Je však vděčná za to, že má *svoje*, takže se může večer zavřít. Zde je hezky vidět, jak dveře hrají důležitou hranici při konstituci pocitu soukromí. „Člověk prostřednictvím vlastní aktivity vnáší do celku prostředí význam a vytyčuje hranice, které však nejsou nepropustné. Člověk je tedy organizátorem svého prostředí. Činní tak ve své každodenní zkušenosti – neustále hledá a vědomě utváří hranice, které mu slouží k jeho praktickým účelům. Společenskohistorické dědictví zkušenosti prostředí každý jedinec asimiluje v procesu výchovy a podle toho životní prostředí spolu s ostatními lidmi psychologicky a sociálně rozčleňuje, vnitřně mapuje, stanovuje rozdíly a shody, orientuje se v něm“⁷⁰ Zavřené dveře v tomto případě vysílají signál, že člověk, který se zavřel, chce soukromí mít. *Neklope sa. Dvere sa nezatvárajú a keď sú zatvorené, tak napríklad dvere sa tam (Agáty obývací pokoj) zatvárajú len vtedy, keď telefonuje Narcis cez skype, keď sa rozpráva s malou. Tak vtedy sa dvere zatvárajú a my vieme, že vtedy sa tam nemá chodiť.*⁷¹

Aneta v souvislosti se soukromím zmínila fakt, že jí ostatní stále chodí do pokoje, který sdílí s bratrem, protože se tam věší a suší prádlo, chodí se na balkón atd. Proto jsem výše zmínila, že právě ona by nejvíce uvítala dveře z koupelny na balkón, protože by tím pádem její pokoj nebyl tak frekventovaný. Říká, že v kuchyni takový „provoz“ není, lépe se tam soustředí na studium a cítí se tam nejlépe ze všech míst v domě. Pokud má návštěvu, bývá s ní také zde. *Neviem sa tak osobne porozprávať s niekým v obývačke, ta je veľká a behá ti tam hocikto, lebo nie sú tam dvere. A tak v kuchyni posedíš, kávačka.*⁷² Ve svém pokoji tedy tráví minimum času.

Stejně jako její sestra má problém s telefonováním. *Ja tu súkromie nemám žiadne. Ja keď chcem telefonovať, tak to sa nedá napríklad, lebo keď sú všetci doma, ja si nenájdem jednu miestnosť, kde by som vedela telefonovať. Nie je, alebo keď mi príde smska, tak každý spozornie, že kto to zase píše.*⁷³ Říká, že ostatní si soukromí dokáží zařídit anebo že ona ho respektuje. Pokud například její sestra nachází útočiště pro klidný telefonát u ní a Jonáše v pokoji, Aneta pokoj opustí, aby sestře soukromí poskytla. Zpětnou vazbu však u ní a ostatních nenachází. Velikou roli u rodiny Bystrých tedy hraje respekt soukromí, který se zdá nedostatečný.

Jonáš sám říká, že pokud mu někdo telefonuje, Aneta z pokoje odejde. Prý by mu ale nevadilo, když v místnosti zůstala. *Postel, ta mi stačí. Ja až tak súkromie nepotrebujem.*⁷⁴

4.6.3 Rodina Výjimečných

Pan Výjimečný soukromí nepotřebuje, jak sám říká, ostatní na něm vidí, když je unavený nebo nemá „náladu“, a nechají ho být. Jeho rodina tedy přizpůsobí svůj chod, aby mu soukromí utvořila.

⁶⁹ Rozhovor s paní Výjimečnou (45 let), 30. 4. 2008.

⁷⁰ Černoušek, M. (1992): Psychologie životního prostředí. Praha, Karolinum, str. 40.

⁷¹ Rozhovor s Anetou Bystrou (24 let), 20. 3. 2009.

⁷² Rozhovor s Anetou Bystrou (24 let), 20. 3. 2009.

⁷³ Rozhovor s Anetou Bystrou (24 let), 20. 3. 2009.

⁷⁴ Rozhovor s Jonášem Bystrým (18 let), 20. 3. 2009.

Paní Výjimečná říká, že má soukromí, když jde běhat ven se psem a když *konečně vypadnú na ten futbal, tak vtedy mám klud.*⁷⁵ A když je rodina doma, uchyluje se do ložnice, kde si čte nebo kouká na televizi.

Tomas, když chce mít soukromí, jde do svého a bratrova pokoje, *lebo tam málo chodí rodiče*. Jeho bratr jej nachází také ve společném pokoji.

4.6.4 Shrnutí

Otázka soukromí a osobního prostoru je komplikovaná. Ve výzkumu se vyjevilo, že co informátor, to specifický vztah těchto dvou činitelů. S ohledem na vzájemné sociální vztahy budu interpretovat pouze vybrané aspekty této problematiky.

Na základě definic osobního prostoru a soukromí, které Michal Černoušek předložil, lze předpokládat, že se osobní prostor pojí se soukromím a naopak. Otázka však je, jak tyto dva aspekty chápou moji informátoři. V této úvaze pomímám širší rovinu vnímání osobního prostoru ve smyslu celého domu.

U mnohých jsem se setkala s tím, že svůj osobní prostor sdílí s někým dalším, a to buď dobrovolně anebo vynuceně. Zaměřím se na ty, kteří jej sdílí s někým jiným dobrovolně. Pokud se totiž osobní prostor snoubí se soukromím, které je charakteristické osamocněním, jednu z těchto definic nelze v mém výzkumu uplatnit. Buď pojímají osobní prostor jako otevřenou sféru, která nemá se soukromím nic společného. Lze jej tedy spíše chápat jako místo relaxace, duševní práce či místa tmelení rodiny. Nebo naopak chápou jinak soukromí, tedy nikoli jako místo, které symbolicky zamezuje ostatním vstup bez povolení.

Pravda je, že tento rozpor je charakteristický především pro rodiče. Ti zpravidla navzájem sdílí svůj osobní prostor a v závislosti na situaci v rodině a prostorovém uspořádání také s dětmi. Při otázce, kam se uchylují, když chtějí mít soukromí, zmiňují to jisté místo.

U dětí se osobní prostor a pocit soukromí shodují mnohem výrazněji. Typickým příkladem je Vanda nebo Aneta. Agáta naopak ve svém osobním prostoru soukromí nenachází, pocit soukromí se u ní stejně jako u Anety a Vandy pojí výlučně s osamocněním, zprostředkovává si ho tím, že se někam „zašije“.

Exkurz- Odcizení

V jednom případě a to u Anety Bystré, jsem napříč celým rozhovorem cítila jakési odcizení od vlastního domova.

Vše pravděpodobně začalo jejím studiem na vysoké škole. Před pěti lety začala studovat na vzdálené univerzitě, kde bydlí čtyři dny v týdnu na koleji. Domů přijíždí každý čtvrtek večer, zpět na kolej se vrací v neděli večer. Často od svých sourozenců slýchává, že je doma málo. *Väčšinou mi povie, ty si doma len tri dni, tak sa nestaraj do našeho už máme zachodené, musím sa prispôsob.*⁷⁶ Stejně tak když se s bratrem rozhodovali, jakou barvou vymalují svůj pokoj, bratr říkal, *však tobe je to jedno, ty si tu len tri dni.*⁷⁷

⁷⁵ Rozhovor s paní Výjimečnou (45 let), 30. 4. 2008.

⁷⁶ Rozhovor s Anetou Bystrou (24 let), 20. 3. 2009.

⁷⁷ Rozhovor s Anetou Bystrou (24 let), 20. 3. 2009.

K tomu si její sestra Agáta založila rodinu, což způsobilo změnu funkcí a symbolických významů pokojů v prvním patře a jednoho pokoje v přízemí. Místnost, která do té doby funkčně i symbolicky náležela všem sourozencům, se rázem stala obývacím pokojem Agáty a její rodiny.

Její manžel, Narcis, neměl snahu integrace do nového prostředí (*My sme sa nerozprávali a ignorovali*⁷⁸), od rodiny Bystrých se izoloval všemi možnými způsoby. Neúčastnil se rodinného stolování a s ním ani Agáta, vyhýbal se ostatním členům rodiny (*Ja som prišla, odišiel. Takže ja, keď som bola doma, on bol len v tej izbe a keď som ja prišla do kuchyne, odišiel alebo opačne. To bolo zase také, že prídeš domov a teraz sa vyhýbať človeku, no nie je to zas až tak veľký dom*⁷⁹).

Především si zcela osvojoval prostory, které dle jeho soudu náležely pouze jemu a jeho rodině. Tím míním především „dětský“ obývací pokoj, ze kterého byli oba Agátiny sourozenci vyloučeni. *Ja som už som tam nemohla, lebo jemu to vadilo. No však to bola jeho gaučovka, on si ju kúpil, to bol jeho televízor. Museli sme sa spýtať, keď sme si chceli sadnúť. Čudný človek to bol.*⁸⁰ Agáta se snažila situaci nějakým způsobem odlehčit, ale neúspěšně.

I poté, co se mladí manželé rozvedli a atmosféra v domě se evidentně uvolnila, tento pocit v Anetě přetrval. Cítí, že prostor, který dříve patřil i jí, je nyní uzavřenou zónou. Neví, zda takový pocit sdílí i její sestra nebo že si sama utvořila takový odstup. Říká, že má takový pocit stále kvůli Narcisovi, protože on s sebou přinesl pro ni stísněný pocit, kterého se Aneta nemůže zbavit.

*Potom vlastne oni sa rozišli a ešte stále je to také, neviem, že či sestre to zostalo, že to je moje a teraz nebehajte mi tu... ona sa tam učí a vtedy už tam vôbec nikto nemôže ísť. Nevie, či ona má taký pocit, ona tam má tie svoje veci a tým pádom ja už mám taký odstup, že to je tvoje, to je tvoje... Lebo vravím, Dušan bol dosť taký, že mu to vadilo a vlastne mi to zostalo... Vieš čo, mne sa zdá, že kvôli tomu Dušanovi. Lebo my sme sa nerozprávali a ignorovali. Tým pádom ja som prišla, odišiel.*⁸¹

4.6.5 Shrnutí

„Osobní identita člověka předpokládá osobní identitu místa, je základnou pro pocit člověka, že někam patří.“⁸²

Tato definice se mi zdá velice příhodná, protože přesně vystihuje Anetinu situaci. Jejím osobním prostorem vždy byl dětský pokoj a „dětský“ obývací pokoj. O obojí však postupem času přišla a jejím osobním prostorem se stala kuchyně. Pocit odcizení, který si v sobě ztratou těchto míst sama vybuodovala dále podporuje jednání ze strany jejich sourozenců, kteří jí její situaci verbálně neustále připomínají.

Zdá se, že se Aneta doma cítí jako na návštěvě, což dle mého soudu brzo povede k tomu, že domov zcela opustí.

⁷⁸ Rozhovor s Anetou Bystrou (24 let), 20. 3. 2009.

⁷⁹ Rozhovor s Anetou Bystrou (24 let), 20. 3. 2009.

⁸⁰ Rozhovor s Anetou Bystrou (24 let), 20. 3. 2009.

⁸¹ Rozhovor s Anetou Bystrou (24 let), 20. 3. 2009.

⁸² Norberg-Schulz, Ch. (1994): *Genius loci: k fenomenologii architektury*. Praha, Odeon, str. 21.

5. Ostatní v prostoru

V závislosti na tom, jak každý informátor vidí sám sebe, bude pro srovnání zajímavé, jak jej naopak vidí ostatní. Pohled na každého informátora v očích ostatních se pokusím zevšeobecnit. Kdybych totiž zmiňovala pohledy všech členů domácnosti na jednoho z nich a takto učinila u všech dvanácti informátorů, bylo by to nejen časově náročné, ale pro čtenáře také unavující a nezajímavé. Pokud se však vyskytnou nějaké výjimky a zajímavosti, dozajista je zmíním.

5.1 Rodina Vstřicných

Pan Vstřicný v očích své rodiny bývá nejčastěji venku na zahradě, pokud je dobré počasí a je na ní třeba pracovat. Když je uvnitř domu, nejčastěji je v kuchyni a večer v obývacím pokoji. Záleží ovšem také na tom, v kolik hodin přijde domů z práce. Když nenajde manželku s dcerou v kuchyni, jde pozdravit dceru a jde za manželkou do obývacího pokoje, kde se spolu dívají na televizor. Manželka také zmiňuje krčmu, kam pan Vstřicný chodí za kamarády a na kulečnick, když si chce oddechnout. Primárně ale jeho manželka a dcera hovořily o zahradě. *On strašně málo je dnuka.*⁸³ Tam tráví v souhrnu nejvíce času. A to buď s manželkou, nebo sám, pokud je zaneprázdněná.

Paní Vstřicná bývá s manželem v kuchyni nebo se společně koukají obývacím pokoji na televizi. Když je třeba, pracuje s ním na zahradě. Manžel ji ještě zmiňuje v souvislosti s bývalým pokojem dívek, kde nyní paní Vstřicná šije nebo věší prádlo. Dříve tam nicméně trávila času více než dnes. Naopak její dcera připomněla terasu, kde si za hezkého počasí dávají kávu. *Ked' už je teplo, dáme tam všechny kvety, dáme tam stoličky, stôl a tam ako si zvykneme dať kávu.*⁸⁴ Pan Vstřicný s nimi na terasu nechodí, prý nepije kávu a beztak je hodně práce na zahradě - sekání trávy, pěstování zeleniny atd. Vanda zpravidla nemluví zvlášť o jednom a zvlášť o druhém rodiči. Mluví o nich jako o spojené jednotce. *Oni väčšinou odpočívajú hore u telky v nedelu...Ked' prídu z práce teraz, oni chodí stále do záhrady.*⁸⁵ Mimo zaměstnání spolu tedy tráví většinu času.

Když jsem se pana Vstřicného ptala na Vandu, nemluvil pouze o ní, ale také o její sestře. Smýšlel tak, jakoby byla mladší dcera v domě přítomna a nepracovala v zahraničí. O tom, že Vanda je stále ve svém pokoji, se téměř nezmiňuje. Jediné, co v souvislosti s jejím klíčovým prostorem říká, je, že *vedľa príde, oddýchne si, lahne si alebo sadne pred počítač*⁸⁶ Naopak mluví o tom, co dívky dělají ve svém obýváku - *Teraz momentálne chodí sem dcery hudbu počúvať, ale aj odychnut.* Dále říká, že za ním a manželkou chodí Vanda se sestrou do obýváku nebo jsou všichni pohromadě na zahradě.

⁸³ Rozhovor s paní Vstřicnou (50 let), 27. 4. 2008.

⁸⁴ Rozhovor s Vandou Vstřicnou (27 let), 2. 5. 2008.

⁸⁵ Rozhovor s Vandou Vstřicnou (27 let), 27. 4. 2008.

⁸⁶ Rozhovor s panem Vstřicným (51 let), 28. 4. 2008.

Maminka na situaci hledí realisticky. *Tak najviac času trávime, hádam, keď prídeme domov, aj dcéra z roboty alebo aj my, v kuchyni. Ona mi všetko vyrozpráva, že čo bolo v robote, sa vyžaluje. A potom, keď už sme skončili s debatou, ona sa stiahne pred počítač a už vypisuje kade komu, kamarátkam, tej mladšej dcére...A už veľmi nechce, aby tam aby sme tam boli. Chce mať svoj klud, súkromie...Doma je väčšinou vo svojej izbe*⁸⁷

Stejně jako Agáta o matce, i matka se o Agátě zmiňuje v souvislosti s terasou. V nedělu už kávičku si spravíme. Na terasu si sedneme. *Aj kamarátky dcérine, aj ta mladšia, keď ešte bola doma. Tak na terasu sme si sadli a tam si popíjali tu kávičku.*⁸⁸

5.2 Rodina Bystrých

Pan Bystrý bývá hlavně ve čtyřech místnostech. Všichni členové rodiny ho spojují s obývacím pokojem. *Vedľa majú rodičia obývačku, tam trávi väčšinu času ocko..*⁸⁹ Chodí sem pravidelně sledovat televizi. Protože pracuje na směny a 14 dní se musí starat o to, aby byly děti najedené, kouká na televizi buď přes den, když je doma sám a nemusí vařit nebo večer, když přijde z práce. Pokud je doma paní Bystrá, bývá tam s ním. Tam si povídají, relaxují, zkrátka si po čtrnácti dnech odloučení užívají jeden druhého (*Idem si sadnúť k nemu a porozprávime sa*⁹⁰). Děti obývací pokoj v přízemí považují za svrchovaný otčův prostor. Ani jeden ze sourozenců tam téměř nechodí, pouze otce cestou do prvního patra po příchodu pozdraví.

Agáta situaci vysvětluje tak, že ve své nynější pozici už nemůže za otcem přijít a poslat ho pryč. Pro Anetu je prostor symbolicky uzavřen, protože cítí, že otec nemá rád, když ho u sledování televize někdo ruší. Navíc je dle ní nereálné koukat s ním na film, protože on neustále mění kanály a nic nesleduje nic do konce. Proto pokud má někdo návštěvu neuvádí ji do obývacího pokoje, ale většinou do kuchyně. Aneta to komentuje takto - *Málokedy sa stane, že ja mám návštevu tu, ale aj keď príde mamina, tam je televízor, tam sa nedá veľmi, to zas otca vyrušuje, takže väčšinou do kuchyne každý zalezie, se zavrú dvere...*⁹¹ Proto i on, když hovořil o kuchyni, říká, že tam *pijú kávu ženské.*⁹²

Další místo, kde pobývá, je obývací pokoj v prvním patře. Chodí tam každý den, aby si sedl k počítači, podíval se na internet. Manželka říká, že tráví více času tam než před televizorem. *Sem tam pozerá televízor, ale spíš je vela hore.*⁹³

Další místnost je rodičovská ložnice, kde poslouchá rádio a odpočívá. *Má problémy s chrbticou, takže keď niečo robíme vonku, tak on sa po obede ide natiahnuť.*⁹⁴

Poslední místnost je kuchyně, kde je, protože musí pro děti vždy čtrnáct dní vařit. Nepobývá tam však dobrovolně jako v předešlých třech pokojích. Ale i když je manželka doma a on nemusí vařit, pomáhá jí, protože s ní chce být co nejvíce.

Pokud jde o paní Bystrou, její pohyb po domě je reflektován takto - *No keď je mamina doma, tak viem že je v kuchyni, tam určité je a oco v obývačke.*⁹⁵ Její přítomnost utváří z kuchyně

⁸⁷ Rozhovor s paní Vstřícnu (50 let), 27. 4. 2008.

⁸⁸ Rozhovor s paní Vstřícnu (50 let), 27. 4. 2008.

⁸⁹ Rozhovor s Agátou Bystrou (25 let), 19. 3. 2009.

⁹⁰ Rozhovor s paní Bystrou (45 let), 20. 3. 2009.

⁹¹ Rozhovor s Anetou Bystrou (24 let), 20. 3. 2009.

⁹² Rozhovor s panem Bystrým (49 let), 20. 3. 2009.

⁹³ Rozhovor s paní Bystrou (45 let), 20. 3. 2009.

⁹⁴ Rozhovor s Anetou Bystrou (24 let), 20. 3. 2009.

⁹⁵ Rozhovor s Anetou Bystrou (24 let), 20. 3. 2009.

prostor stmelování rodiny. Když je doma pouze otec, nikdo, kromě Anety, se v kuchyni dobrovolně nezdržuje. Když ale přijede domů matka, stává se rázem místem rodinné soudržnosti. *Keď je mamina doma, tak do idem z vonka kuchyně, keď nie, tak idem rovno sem do izby.*⁹⁶

Všichni ji dále hodně spojují se zahradou. Je to vášnivá zahradnice, její zálibou je pěstování domácích plodin, především ovoce. Poslední místo, se kterým je výrazně spojována, je obývací pokoj, kde zpravidla tráví s manželem společné večery. *Ona je väčšinou vonku, hlavne takto na jar, v lete, ona rada pobehuje vonku. Alebo potom v kuchyni buď varí alebo pečie ešte niečo, ale keď už nič, tak si potom večer sadne k televízoru aj ona*⁹⁷

Agáta bývá především ve svém obývacím pokoji, zde se učí, slaví své a dceřiny narozeniny, mívá návštěvy. Veškerý její život se tedy odehrává především zde. Matka říká, že *Agáta si svoje priestory dohliada sama, do toho sa nestarám.*⁹⁸ Je tedy považovaná za samostatnou jednotku nejen v očích svých, ale i v očích rodičů a sourozenců. Zajímavé je, že právě matka byla jediný člověk, který ač řekl, že si svoje prostory spravuje sama, dále poznamenává, že *ta ta veľká obývačka je pre nich plus mínus spoločná, akože teraz aj Aneta, aj Jonáš. Keď tu bol Nrcis, tak nechodili tam veľmi, keď to nebolo nutné.*⁹⁹ Tím se její názor diametrálně liší s pohledem Anety, pro kterou je to „zakázané území“. *Keď má sestra hosti, tak sú tu hore alebo keď malá alebo sestra má nejaký sviatok, tak tu sú hore hostia, nie dole v obývačke, ale tu hore. Ona si to, neviem, privlastnila, lebo ako to povedať, že ona sa tam väčšinou zdržiava*¹⁰⁰ Aneta dále říká, že Agáta, když chce pracovat na počítači, otci neřekne, aby odešel, ale vůči bratrovi si „servítky“ nebere. V místnosti jej maximálně nechá, když nepracuje na počítači, ale čte si například na pohovce.

O Anetě téměř nikdo nemluvil. Zřejmě z toho důvodu, že se v domě zdržuje nejméně. Nikdo nevnímá kuchyni jako její klíčový prostor, nenašla jsem v tomto smyslu ani jedinou zmínku. Jediné, o čem její sestra mluvila, bylo, že Aneta jí zakazuje uklízet jí její pokoj, když není doma přítomna. *Vedľa mi sestra povedala, že tam nech jej nechám na pokoji.*¹⁰¹

Jonáš bývá ve svém pokoji, který je více považován za jeho než za společný. *Sestra je na vysokej škole, ona chodí domov len v piatok, štvrtok večer na víkend, takže cez týždeň je tam brat sám, tam sa učí, spí tam, to je ako jeho izba.*¹⁰² Když přijde ze školy, jde rovnou nahoru do prvního patra do svého pokoje, převlékne se, chvíli se učí a poté, pokud Agáta nepracuje na počítači, využije situace a jde „surfovat“ po internetu. Dále chodí do jejího obývacího pokoje, když si chce pohrát s Agátinou dcerou nebo jen tak přijde, lehne si na pohovku a spí. Dřív se tam chodil dívat na televizor, *lebo s ockom sa nebude nikto hádať, že ja chcem pozerať niečo iné*¹⁰³

Paní Bystrá mluví o dětech jako Vanda o svých rodičích, tedy o všech dohromady. Říká, že jsou většinou v prvním patře, mimo jiné také kvůli počítači. *Takže tá obývačka je teraz viac využívaná ako obývačka celej rodiny ako tato vedľa.*¹⁰⁴ Vůbec tedy nezmiňuje Anety osobní prostor, který se naopak nachází v přízemí.

⁹⁶ Rozhovor s Anetou Bystrou (24 let), 20. 3. 2009.

⁹⁷ Rozhovor s Agátou Bystrou (25 let), 19. 3. 2009.

⁹⁸ Rozhovor s paní Bystrou (45 let), 20. 3. 2009.

⁹⁹ Rozhovor s paní Bystrou (45 let), 20. 3. 2009.

¹⁰⁰ Rozhovor s Anetou Bystrou (24 let), 20. 3. 2009.

¹⁰¹ Rozhovor s Agátou Bystrou (25 let), 19. 3. 2009.

¹⁰² Rozhovor s Agátou Bystrou (25 let), 19. 3. 2009.

¹⁰³ Rozhovor s Agátou Bystrou (25 let), 19. 3. 2009.

¹⁰⁴ Rozhovor s paní Vstřícnou (50 let), 27. 4. 2008.

5.3 Rodina Výjimečných

Pan Výjimečný bývá *pred plazmou*, a to buď sám, s manželkou nebo dětmi. Obývací pokoj a pohovka jsou, ač to nikdo z rodiny explicitně nevyřknul, jeho teritorium. *Ked' on si chce lahnúť, keď si chce aj oddýchnuť, tak náš vyženie s tade, že teraz idem si lahnúť*¹⁰⁵... *a potom sa podľa toho riadime, ale akože hlavný je otec, aké pohodlie si chce, tak podľa toho*¹⁰⁶ Dále je spojován s dvorem a svojí dílnou, kde za hezkého i špatného počasí (v dílně má topení), tráví volné chvíle. Vždy si najde něco na práci – spravuje, pečuje o svůj automobil atd..

Paní Výjimečná *sa motá okolo kuchyne*¹⁰⁷, *to je mámin resort*.¹⁰⁸ Když už má navařeno, ráda bývá s rodinou v obývacím pokoji, nicméně jde do ložnice, když má manžel s dětmi „fotbalový večer“ a ona si chce číst nebo také sledovat televizi. Její manžel však říká, že když s manželkou nechtějí koukat na to samé, nechá ji v obýváku a jde do ložnice. Ale zřejmě jen pokud se sním na televizi nekoukají synové. K mému názoru přispívá pohled Tomase, který říká - *Pozerá s nami telku alebo číta buď tu v obývačke, alebo v kuchyni, alebo vo spalni. Keď nie sme doma, tak číta v obývačke, lebo keď my pozeráme televízor alebo niečo, tak ona číta v kuchyni a keď my večer pozeráme futbal lebo neviem čo, tak ona ide do spalne*.¹⁰⁹ Když nevaří a je hezké počasí, stará se venku o svoji zahrádku s květinami a záhonek se zeleninu ovocem.

Daniel tím pokoji s ní. Jinak ona musí chodit za ním, *lebo on nemá teraz veľmi záujem, on je v takom veku, že veľmi nekomunikuje, že musím z neho tahat*¹¹⁰

Tomas doma moc času není a to nejen kvůli studiu na vysoké škole, ale také proto, že má v obci dívku. Když už však doma je, bývá s rodinou v obývacím pokoji. Nejvíce času ale tráví na zahradě, kde pomáhá otci nebo seká trávu. *Oni sa najviac drží v obývačke. Ale už keď je pekne, tak vonku*.¹¹¹

5.4 Shrnutí

Co se týče rodiny Vstřícných, pohled na sebe sama a pohled ostatních není vždy identický, povětšinou se však výpovědi shodují. Zajímavou výjimkou je pohled pana Vstřícného, který by se jakoby nesmířil s tím, že dívky jsou již dospělé a netráví s ním a matkou tolik času, kolik by si přáli. Mluví o tom, jaké to doma bylo, když tam byly ještě obě dcery, jak využívaly svoje místnosti a kolik s ním a manželkou trávily času. Nereflektuje přítomnost, nýbrž vzpomíná na časy již uplynulé. Svoji výpovědi se také snažil vykreslit rodinnou situaci v co nejlepším světle. Ačkoli si musel být vědom, že Vanda se výrazně straní a poslední místo, kam by šla, je zahrada, tvrdil opak. Vanda hledí na rodiče jako na jednu osobu, což vypovídá o tm, že rodiče spolu tráví téměř všechen čas, kdy jsou doma.

¹⁰⁵ Rozhovor s paní Výjimečnou (45 let), 30. 4. 2008.

¹⁰⁶ Rozhovor s Tomášem Výjimečným (24 let), 29. 4. 2008.

¹⁰⁷ Rozhovor s panem Výjimečným (48 let), 29. 4. 2008.

¹⁰⁸ Rozhovor s Danielem Výjimečným (17 let), 28. 4. 2008.

¹⁰⁹ Rozhovor s Tomášem Výjimečným (24 let), 29. 4. 2008.

¹¹⁰ Rozhovor s paní Výjimečnou (45 let), 30. 4. 2008.

¹¹¹ Rozhovor s panem Výjimečným (48 let), 29. 4. 2008.

Pokud jde o rodinu Bystrých, pan Bystrý je v jednom ohledu vnímán trochu odlišně. Ačkoli sám říká, že je primárně v obývacím pokoji a děti ho s ním také nejvíc spojují, manželka vidí hlavně v Agátinu obývacím pokoji. K tomu přispívá i Agátina výpověď, v které říká, že otec je „u ní“ každý den. Zajímavé také je, že ačkoli je Agátin obývací pokoj považován primárně za její, paní Bystrá jej charakterizovala jako „plus mínus společný“. V dalších výpovědích si nicméně odporuje. Možná proto, že by si v rámci solidarity k ostatním dětem přála, aby to tak bylo nebo abych necítila, že Agáta disponuje něčím, co bylo dříve všem dětem společné. O Anetě se nikdo nezmínil v souvislosti s kuchyní, popravdě řečeno, nikdo se o ní téměř nemluvil. Pravděpodobně proto, že j doma tak zřídka. Paní Bystrá poté o dětech hovoří nikoli jednotlivě, ale jako o „dětech“, které jsou primárně v prvním patře. Tím opět vylučuje přítomnost Anety hlavně v kuchyni. Její názory se od zbytku rodiny liší tou největší měrou, což je pravděpodobně dáno tím, že doma tráví nejméně času a její představa o skutečnosti je zkreslena tím, že není bezprostředně zažívána, ale opětovně reinterpretována v konfrontaci s ostatními obyvateli domu.

Pohled na pana Výjimečného se s jeho vlastní reflexí téměř shoduje. Naopak pohled na matku je odlišný. Nejenže paní Výjimečná dle soudu staršího syna bývá v kuchyni také dobrovolně za účelem četby, ale prý ji také manžel nechá sledovat televizi v obývacím pokoji a jde do ložnice, pokud se neshodnu na volbě programu. Otázka je, zda je v kuchyni opravdu z vlastního rozhodnutí nebo je z obývacího pokoje v danou chvíli symbolicky vyloučena a na obývání ložnice pro ni není např. vhodná denní doba. Co se týče výpovědi pana Bystrého, jakoby mi dával najevo, že obývací pokoj není jeho svrchovaný prostor. Ve prospěch manželky se tedy vzdá své pohovky. Ačkoli Daniel bývá dle svého soudu nejvíce v obývacím pokoji, matka ho spojuje více s jeho pokojem.

V závěru je třeba dodat, že v pohledu ostatních není reflektován pouze osobní prostor dotyčného, nýbrž i jeho pohyb v prostoru a všechna místa, která pro něj, ať chce, či ne, hrají významnou roli. Pokud tedy např. tráví mnoho času v kuchyni, nemusí to být jeho volba, ale potřeba uvařit, která je s daným prostorem funkčně spojena.

6. Funkce prostoru

6.1 Funkce bytu

„Byt je souhrn prostorů monofunkčních (např. WC, koupelna) nebo polyfunkčních (obytný pokoj, kuchyně).“¹¹²

„Práce autorů STÚ v Praze „Vymezení a rozbor funkčně provozních požadavků na byty a obytné domy“ (1967) dělí funkce bydlení na deset základních funkcí:“¹¹³

1. odpočinek
2. osobní hygiena
3. styk se členy rodiny i mimo rodinu
4. pracovní činnost
5. výroba jídel
6. konzumace jídel
7. odstraňování nečistot
8. údržba
9. skladování
10. doprava (horizontální i vertikální) v bytovém domě

„Byt musí uspokojit somatické i psychické potřeby jedince, rodiny. Z prvního hlediska je funkce bytu ochrana proti povětrnostní vlivům, odpočinek a spánek (což platí i pro psychickou stránku člověka), skladování potravin, jejich příprava a konzumace, skladování, údržba, praní a čištění osobního a ložního prádla a šatstva, skladování obuvi, sportovních potřeb, péče o tělo, osobní hygiena, ukládání úklidových prostředků, manipulace a ukládání odpadků.

Co se týče o uspokojení potřeb duševních, jde o výše zmíněný odpočinek a spánek, studium, četba, sledování rozhlasu a televize, rozmluvy mezi členy rodiny, ale i hosty, provozování a poslech hudby atd.

Každá z těchto potřeb má své prostorové nároky a může být integrována v jednom prostoru s funkcemi jinými, nebo musí být pro takovou funkci určen prostor monofunkční.“¹¹⁴

¹¹² Štípek a spol. (2006): Stavby pro bydlení. Praha, ČVUT, str. 25.

¹¹³ Štípek a spol. (2006): Stavby pro bydlení. Praha, ČVUT, str. 25.

¹¹⁴ Štípek a spol. (2006): Stavby pro bydlení. Praha, ČVUT, str. 27.

6.2 Funkce jednotlivých místností

6.2.1 Obývací pokoj

Obývací pokoj zastává několik funkcí – je centrem společenského života domácnosti, je zpravidla největší místností bytě. Slouží všem členům domácnosti k odpočinku, ke shromažďování celé rodiny, často i ke stolování. Má též funkci reprezentativní, bývají zde vystaveny významné rodinné předměty, přijímají se zde návštěvy. Sleduje se zde televize a rozhlas.

Vedle odpočinkového sezení a jídelního stolu se zde může nacházet i knihovna, hráček stůl, klavír, televizor, HI-FI zařízení či krb.

Zpravidla je situován v přízemí. „V současnosti se obvykle navrhuje možnost propojení obývacího pokoje s vnějším přírodním prostředím prostřednictvím balkónu, prosklené stěny atd.“¹¹⁵

6.2.1.1 Rodina Vstřicných

Obývací pokoj rodiny Vstřicných má stejnou rozlohu, jako Vandin pokoj. Je to dáno tím, že dům je koncipován jako dvougenerační, žije v něm nicméně pouze jedna rodina.

K odpočinku slouží především rodičům, kteří zde zpravidla relaxují u sledování televize. *Sem na gauč si nosím kávičku a už si zapnem televíziu a sledujem tie prírodopisné alebo National geographic, to veľmi rada pozerám, zvieratka alebo o Afrike...*¹¹⁶

Místnost slouží také jako reprezentativní prostor, kam rodina uvádí návštěvy. Není však jediným reprezentativním prostorem v domě. Také „dětský“ obývací pokoj slouží těmto účelům. *Návštevu neberieme do kuchyne, kde sa var.*¹¹⁷ Rodiče i Vanda raději volí přízemí. Rodiče z toho důvodu, že je pro ně pohodlnější užívat pro přípravu pohoštění kuchyni, kterou využívají, nežli nosit potřebné věci nahoru do kuchyně v prvním patře a připravovat občerstvení tam.

Vanda naopak proto, že „dětský“ obývací pokoj pro ni představuje intimnější prostředí pro rozhovory s přáteli (*Sem tu keď klepy a také veci robíme*¹¹⁸).

V obývacím pokoji má rodina Vstřicných jídelní stůl, který užívá při svátečních tabulích, tedy při narozeninách jednoho z členů, při svátcích atd. Také když pozvou návštěvu na oběd či večeři, jedí tam.

¹¹⁵ Štípek a spol. (2006): Stavby pro bydlení. Praha, ČVUT, str. 70.

¹¹⁶ Rozhovor s paní Vstřicnou (50 let), 27. 4. 2008.

¹¹⁷ Rozhovor s panem Vstřicným (51 let), 28. 4. 2008.

¹¹⁸ Rozhovor s Vandou Vstřicnou (27 let), 27. 4. 2008.

6.2.1.2 Rodina Bystrých

Obývací pokoj v prvním patře je především považován za osobní prostor pana Bystrého, který jej za přítomnosti manželky sdílí s ní. Relaxuje zde, sleduje televizi.

Dále hraje roli reprezentativní, a to především při oficiálních rodinných událostech. Tím míním biřmování, oslavy narozenin, slavení svátků atd.

6.2.1.3 Rodina Výjimečných

Obývací pokoj rodiny Výjimečných je centrem společenského života domácnosti. Slouží všem členům domácnosti k odpočinku, ke shromažďování celé rodiny. *V obývačke sa zídeme, tam debatujeme, tak sledujeme spoločne sledujeme... nejaké spoločné ... programy, alebo tak.*¹¹⁹ Paní Výjimečná zde také hraje s Dominikem šachy.

Tato místnost v zimě slouží jako reprezentativní prostor. *Lebo kde inde si sadnúť. Tam väčšinou ako tak mam poriadok, že nie je tam bordel no a tam máme ten gauč, kde si dá sadnúť.*¹²⁰

Pro pana Výjimečného představuje klíčový osobní prostor. Pro paní Výjimečnou také, ráda se ohřívá u krbu. V důsledku výše zmíněných okolností je však odtud často vyloučena.

6.2.2 Kuchyně

„Kuchyně prošla ve dvacátém století nejsložitějším vývojem ze všech prostorů bytu. Začátkem století byla kuchyně i místem pobytu celé rodiny po převážnou část dne. Obývací pokoj byl „parádním pokojem“ a užíval se jen výjimečně. Toto pravidlo platilo pro středostavovské rodiny.

Ve třicátých letech začali architekti navrhovat kuchyně jako „technologická“ centra bez obytné funkce. Dnes se nicméně obytná funkce kuchyně opět vrací. Mimo vaření jídel a mytí nádobí poskytuje možnost pobytu – běžné stolování, poslech rozhlasu sledování televize, ale i krátkodobý odpočinek.“¹²¹

6.2.2.1 Rodina Vstřícných

Vstřícní mají kuchyně dvě. První se nachází v přízemí a je zcela využívána. Vaří se zde, resp. paní Vstřícná a Vanda zde vaří, myjí nádobí, ukládají potraviny, jedí.

Tato místnost nicméně také hraje důležitou úlohu stmelování rodiny. Je strategicky situovaná. Vanda se osamostatnila, za rodiči do prvního patra téměř nechodí. Oni však bývají často v kuchyni a pokud ne, jdou za Vandou do přízemí, kde v kuchyni popovídají. Nenabourávají jí nijak její soukromí a zároveň si mohou na společném místě vyměnit zážitky

¹¹⁹ Rozhovor s panem Výjimečným (48 let), 29. 4. 2008.

¹²⁰ Rozhovor s paní Výjimečnou (45 let), 30. 4. 2008.

¹²¹ Štípek a spol. (2006): Stavby pro bydlení. Praha, ČVUT, str. 81.

z prožitého dne. *V kuchyni, keď sa stretávame, tak sme v kuchyni, jakože s našimi, po robote podebatujeme, aj večera, tak.*¹²²

Tato místnost byla všemi identifikována jako velmi podstatná. Když jsem se ptala na klíčový prostor, všichni mi řekli ji a poté každý individuálně další místnost či místnosti.

V prvním patře se nachází druhá kuchyně. Ta však byla využívána jen do té doby, dokud nebylo hotové přízemí. Poté, co jej zrekonstruovali, přesunuli také kuchyni do přízemí. Důvod jsem se od nikoho nedozvěděla, mohlo to být nicméně proto že rodiče nechtěli nad dívkami ztratit kontrolu a nechtěli porušovat integritu rodiny tím, že by zcela izolovali svoji část domu od té svých dcer.

6.2.2.2 Rodina Bystrých

Funkce kuchyně je v této rodině proměnlivá. Mění se s absencí či přítomností paní Bystré. Pokud není doma, kuchyně slouží především jako místo vaření. Tuto povinnost vždy na čtrnáct dní přebírá pan Bystrý. V kuchyni však, na rozdíl od manželky, tráví jen dobu nutnou k tomu, aby připravil pokrm svým ratolestem.

Pokud domů přijede maminka, z kuchyně se rázem stává místo tmelení rodiny. *Ja si myslím, že je velice dôležité spoločné stolovanie, snažím sa, keď sme doma, tak spoločne poobedujeme, tam neexistuje debata, že niekto nie.*¹²³

Tuto skutečnost velice hezky vystihuje báseň od Georga Trakla „Zimní večer“, kterou ve svém díle zmiňuje Norberg-Schulz. Báseň především rozlišuje vnějšek a vnitřek, přičemž vnitřek je popsán jako dům, jehož hlavní ohnisko je stůl, jenž je „prostřen mnohým“. U stolu se scházejí lidé, je to střed, který se více než něco jiného podílí na konstituci vnitřku...je prosvětlený a hřejivý. Celkově je vnitřek srozumitelným světem věcí, v němž může mít své místo život „mnohých“.¹²⁴

Kuchyně dále slouží jako reprezentativní prostor. Pokud má paní Vstřícná nebo Aneta návštěvu, uvádí ji zpravidla do kuchyně, protože v obývacím pokoji by svým povídáním rušili pana Bystrého. Dále slouží jako osobní prostor Anety. Důvod tohoto výběru jsem vysvětlila v kapitole „Osobní prostor“, považuji zde tedy rozvíjení této otázky za nadbytečné.

6.2.2.3 Rodina Výjimečných

Kuchyně v rodině Výjimečných slouží zpravidla k vaření a společnému stolování. Nejvíce se v ní zdržuje paní Vstřícná, nikoli však dobrovolně.

Pokud je návštěva pozvaná na oběd či večeři, zpravidla zde zůstává i o jídle. Tomas říká, že to také záleží na tom, *ako sa ponáhľajú*¹²⁵. Pokud se předpokládá, že návštěva zůstane déle, je uvedena do obývacího pokoje, pokud ne, bývá s manželi Výjimečnými v kuchyni.

¹²² Rozhovor s Vandou Vstřícnou (27 let), 27. 4. 2008.

¹²³ Rozhovor s paní Bystrou (45 let), 20. 3. 2009

¹²⁴ Norberg-Schulz, Ch. (1994): Genius loci: k fenomenologii architektury. Praha, Odeon, str. 9.

¹²⁵ Rozhovor s Tomášem Výjimečným (24 let), 29. 4. 2008.

6.2.3 Ložnice

„Co se týče ložnice, je třeba rozlišovat mezi ložnicí rodičů a ložnicí dětí. Manželská ložnice je v podstatě monofunkční prostor s dočasnou péčí o kojence, kdežto dětská ložnice je prostor polyfunkční určený jak ke krátko, tak dlouhodobému odpočinku a v průběhu času pak k hrám a studiu.“¹²⁶

6.2.3.1 Rodina Vstřícných

Stejně tak, jak říká definice, je ložnice manželů Vstřícných užívána primárně ke spánku. Pan Vstřícný si tam jde občas odpočinout také přes den, paní Vstřícná využívá k odpočinku výhradně obývací pokoj v prvním patře.

Naopak Vanda svoji ložnici užívá nejen ke spánku, ale také k odpočinku a ke všem volnočasovým aktivitám, které tam lze realizovat. Tím míním „surfování“ po internetu, četba, sledování televize, cvičení na posilovacím stroji. Poslední aktivitu zmiňuji pouze jako hypotetickou. Ač Vanda stroj v pokoji má, nezmiňovala se o jeho užívání.

6.2.3.2 Rodina Bystrých

Ložnice rodičů slouží především ke spánku, pan Bystrý si tam občas jde „narovnat“ záda. *On má problémy s chrbticou, takže keď niečo robíme vonku, tak on sa po obede ide natiahnuť. To je dobrá izba, lebo tam slnko nesvieti priami, je tam príjemný chládok.*¹²⁷ Paní Bystrá tam také opravuje a zašívá oblečení.

Agáta ložnici užívá výhradně ke spánku. *Tá spalňa vedľa, to je fakt len miestnosť, kde spíme.*¹²⁸ Je to dáno tím, že disponuje další místností, která jí slouží k odpočinku, vzdělávání atd.

Naopak ložnice Anety a Jonáše je polyfunkční. Jonáš zde relaxuje, učí se, poslouchá hudbu. Aneta zde tolik času netráví, k těmto činnostem využívá kuchyni.

6.2.3.3 Rodina Výjimečných

Ložnice manželů Výjimečných je útočištěm paní Výjimečné. Pokud manžel s chlapci sledují sportovní pořad, uchyluje se sem, aby mohla sledovat to, co je jí milé. Ráda si zde také čte, zkrátka, relaxuje. Manžel sem chodí pouze spát, mnohdy se však stan, že usne v obývacím pokoji u televize.

Ložnice chlapců je také polyfunkční. Bratři se zde učí, cvičí (jeden na posilovacím stroji, druhý svůj um na bicí soupravě), „surfují“ po internetu atd.

¹²⁶ Štípek a spol. (2006): Stavby pro bydlení. Praha, ČVUT, str. 27.

¹²⁷ Rozhovor s Anetou Bystrou (24 let), 20. 3. 2009.

¹²⁸ Rozhovor s Agátou Bystrou (25 let), 19. 3. 2009.

6.2.4 Další prostory

Vyjma rodiny Bystrých, která žije co do počtu místností v nejmenším domě, každá místnost má tedy pevné funkční zakotvení, lze identifikovat u rodiny Vstřicných a Bystrých další místnosti, které se více či méně přibližují charakteristikám výše zmíněné funkční kategorizace na obývací pokoj, kuchyň, ložnici. Navíc nelze pominout zahradu, která ve všech rodinách hraje pro určité členy důležitou roli.

6.2.4.1 Rodina Vstřicných

Rodina Vstřicných užívá vedle obývacího pokoje, ložnic a kuchyně v prvním patře další místnosti, které jsou svojí funkcí, minulou i současnou, specifické.

„Dětský“ obývací pokoj dříve soužil jako studijní místnost, dnes je reprezentativním prostorem a za horkých letních dní místem odpočinku pana Vstřicného. *V lete oddychujem aj tu dole, lebo hore je strašné teplo.*¹²⁹

Kuchyň v prvním patře neslouží svému účelu. Jak je vidno z popisu místností v podkapitole „Utváření osobního prostoru“, funguje spíše jako svatostánek. Evokuje pocit nedotčenosti, vše je dokonale uklizeno a uspořádáno. Kuchyň je využívána jako kuchyň, pouze když je návštěva uvedena do obývacího pokoje. Dále slouží jako místnost, kde paní Vstřicná žehlí. Tuto činnost vykonává výlučně ona.

Posledním pokojem je „šicí“ místnost, která dříve sloužila jako dětský pokoj. Nyní zde paní Vstřicná šije, suší prádlo a užívá ji jako místo pro odkládání domácích spotřebičů a v danou chvíli nepotřebných věcí.

Terasu v prvním patře užívá především paní Vstřicná s Vandou. Tam o víkendu za hezkého počasí posedí, pohovoří a vypijí kávu. Částečně také slouží jako reprezentativní prostor Vanda si sem v létě zpravidla zve své kamarádky.

Zahrada je klíčovým místem především pro pana Vstřicného. Nejvíce z celé rodiny na ní pracuje. *Oriem, pripravujem, sadíme a vyberáme.*¹³⁰ Manželka v zahradě také pracuje, ale v závislosti na pracovním vytížení méně. Ráda však relaxuje nad záhonem s květinami, o které se stará pouze ona. *Keď je pekne alebo keď sa dá robiť vonku, okolo kvetov alebo do záhrady, to ma strašne vie vypnúť.*¹³¹

Jako reprezentativní prostor Vstřicní také využívají venkovní posezení, altánek, kde byli dříve zvyklí často s rozšířenou rodinou nebo přáteli grilovat.

¹²⁹ Rozhovor s panem Vstřicným (51 let), 28. 4. 2008.

¹³⁰ Rozhovor s panem Vstřicným (51 let), 28. 4. 2008.

¹³¹ Rozhovor s paní Vstřicnou (50 let), 27. 4. 2008.

6.2.4.2 Rodina Bystrých

Agátin obývací pokoj v prvním patře slouží především jí a její dceři, a to ke studiu, četbě, relaxaci. Její dcera si zde hraje, sleduje pohádky, maluje si.

Je to Agátin reprezentativní prostor, kam si vodí hosty. Rodina zde slaví narozeniny Agáty a její dcery.

Jelikož je tento prostor dosti otevřený, bývá tam téměř každý den otec a Jonáš. Hlavním důvodem je přítomnost počítače. *Tá obývačka je teraz viac využívaná ako obývačka celej rodiny ako táto vedľa. Aj akože počítač, aj akože oni sú traja hore, aj on je hore. Sem tam pozerá televízor, ale skôr je veľa hore.*¹³² *Toto je taká univerzálna obývačka.*¹³³

Zahrada je důležitá především pro paní Bystrou, je to její vášeň. Při svém pracovním vytížení se jí však nevěnuje, jak by potřebovala. *Ja som mala skleník, ja som mala parenisko, ja som mala všetko, aj keď na to peniaze neboli, tak ja som si to poskladala zo starých okien a dverí... Ale keď som odchádzala, tak sa tie rastliny nedajú na 14 dní niekam uložiť, tak to zarástlo trávou, burinou a tak.*¹³⁴

Terasa je další reprezentativní prostor, kde se příbuzenstvo a přátelé sejdou, grilují, povídají si. Paní Bystrá zde ráda relaxuje.

6.2.4.3 Rodina Výjimečných

Zahrada je důležitá nejen pro pana Výjimečného, ale také pro jeho ženu. Pan Bystrý na ní často pracuje. Stříhá stromky, sbírá úrodu, když nemá čas Tomas, seká trávu. *Keď nie je v záhrade, tak v dielni má dačo. Bud' si pripravuje do roboty niečo... Strašne veľa vecí mu nosí taktiež opraviť, aj z dediny, čo ho poznajú, že je šikovný... Taktiež máme auta... aj to zvyknú občas poutierať, poumývať, vypratať, vyprázdniť.*¹³⁵

Paní Výjimečná se stará o domácí produkci. *Zvyknem mať také že posadené paradajky, papriku, mám tam aj cibuľku, jahody za chvíľu budú... Keď už máme nejaké ovocie, tak začínajú zaváračky, uhorky zvyknem mať posadené, tak to zaváram a také veci.*¹³⁶ Za hezkého počasí n zahradě ráda relaxuje, čte si, opaluje se.

Rodina má na zahradě také venkovní posezení, kde tráví společné večery. *Keď je dobré počasie, tak všetci sú vonka, lebo tam všetci radi sedia, lebo opekane u nás veľmi beží. Posezení taktiež funguje jako reprezentativní postor. V lete my máme často návštevu, lebo zvykneme grilovať alebo varíme guláš, to vonka tam, kde sme i posedeli.*¹³⁷

¹³² Rozhovor s panem Bystrým (49 let), 20. 3. 2009.

¹³³ Rozhovor s Agátou Bystrou (25 let), 19. 3. 2009.

¹³⁴ Rozhovor s paní Bystrou (45 let), 20. 3. 2009.

¹³⁵ Rozhovor s paní Výjimečnou (45 let), 30. 4. 2008.

¹³⁶ Rozhovor s paní Výjimečnou (45 let), 30. 4. 2008.

¹³⁷ Rozhovor s paní Výjimečnou (45 let), 30. 4. 2008.

6.2.5 Shrnutí

Pouze v jednom případě funkce obývacího pokoje odpovídají definici. V rodině Výjimečných je obývací pokoj centrem společenského života rodiny. U rodiny Vstřicných a Bystrých tomu tak není. U rodiny Vstřicných v důsledku Vandina osamostatnění, u rodiny Bystrých kvůli osamostatnění místnosti otcem.

Ve všech případech hraje roli reprezentativní a relaxační nezávisle na tom, kdo jej k odpočinku užívá. Klíčovou roli hraje přítomnost televizoru, u rodiny Výjimečných také krbu.

Co se týče kuchyně, ve dvou případech je i ona společenským centrem dění. U rodiny Bystrých tak přebírá funkci obývacího pokoje, který tomuto účelu z výše zmíněných důvodů neslouží. Důležitým faktorem je přítomnost matky. Kuchyně má v tomto případě proměnlivý význam. Pokud je doma jen otec, slouží zpravidla pouze hlavní funkci, ke které je určena, tedy k vaření a stravování, pokud je doma matka, stává se místem, kde se rodina sejde, debatuje, sdílí společný stůl a stmeluje se.

U rodiny Vstřicných také přebírá funkci obývacího pokoje, rodina se schází výlučně zde.

U rodiny Výjimečných naopak slouží téměř výhradně své primární funkci, tedy společnému stolování a vaření. Kromě paní Výjimečné se zde téměř nikdo nezdržuje.

Ložnice rodičů většinou slouží pouze k spánku. Jediný, kdo zde tráví volné chvíle, je paní Výjimečná, která zde relaxuje, čte, sleduje televizi.

Oproti tomu ložnice dětí, které napříč celou prací nazývám dětský pokoj, slouží mnoha účelům, od relaxace, přes cvičení na posilovacím stojku, po „surfování po internetu“ a duševní práci. V závislosti na tom je zřejmé, že děti ve svých pokojích tráví víc času než rodiče ve ložnicích.

Vedle těchto prostor se v domech nachází místnosti, které nelze takto kategorizovat. Dobrým příkladem je Agátin obývací pokoj, který slouží jako dětský pokoj co do činností, které se v něm odehrávají, jako osobní prostor Agáty, jako reprezentativní prostor a jako obývací pokoj, který je společenským centrem rodiny.

Důležitou roli hrají také zahrady, které jsou pro někoho důležitější, pro někoho méně důležité. Zpravidla zde pracují a relaxují rodiče, kteří se starají o domácí produkci a estetické prvky zahrady jako jsou květinové záhonky.

Dvě rodiny mají také na zahradě reprezentativní prostor v podobě venkovního posezení. Třetí rodina, tedy rodina Bystrých disponuje alespoň venkovní terasou, která plní stejný účel jako venkovní posezení rodiny Výjimečných a Vstřicných.

7. Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se zaměřila na to, jak lidé vnímají prostředí ve kterém žijí, tzn. jak si strukturují prostor domácnosti na základě významů, které do něj vkládají. Práci jsem založila na terénním výzkumu. Data jsem sbírala prostřednictvím mentálních map a hloubkových rozhovorů. Jako výzkumný vzorek jsem volila tři dvougenerační, resp. dvě dvougenerační a jednu třígenerační rodinu, které žijí na jihovýchodním Slovensku. V rámci své bakalářské práce jsem se pokusila zodpovědět následující otázky:

1. Existují místa, která jsou funkčně i symbolicky spojena jen s určitými členy domácnosti?
2. Liší se, nebo se naopak shodují interpretace těchto míst?
3. Shodují se funkce jednotlivých prostor s jejich symbolickým významem?
4. Jaká jsou místa soudržnosti, k čemu slouží, jsou všemi členy domácnosti stejně hodnocena?

Co se týče první otázky, v rodině Vstřicných otázce nejlépe odpovídá Vandin pokoj. Ačkoli je s ní momentálně spojen jak funkčně, tak symbolicky, v minulosti jej sdílela se sestrou, což se ve výpovědích občas odráželo. Pokoj vedle, tedy „dětský“ obývací pokoj, je symbolicky také spojován s ní, funkčně nicméně slouží jako reprezentativní místnost. Obývací pokoj je spojován výlučně s manželi Vstřicnými, jeho funkce jsou širšího rámce. Kuchyně je spojována se všemi členy domácnosti, pojednání o ní je nicméně vhodnější uvést v zodpovídání otázky poslední. Nesmím opomenout zahradu, která se zdá být prostředím, kde se vyskytuje zpravidla jen pan Vstřicný.

V rodině Bystrých je situace obdobná. Agátin obývací pokoj je symbolicky spojován s ní, ačkoli ani tam není situace jednoznačná, funkčně nicméně slouží i ostatním členům rodiny. Důležitá je přítomnost počítače, který sem přivádí především otce a bratra. Pokoj Anety a Jonáše je funkčně určen jim dvěma, symbolicky náleží Jonášovi. Aneta tedy za svoji pojala kuchyni. Obývací pokoj by měl teoreticky sloužit jako společenský prostor, kde rodina tráví společné chvíle. Ve skutečnosti je to prostor symbolicky spojený s panem Bystrým, za přítomnosti paní Bystré i s ní. Funkčně slouží jako reprezentativní prostor a místo, kde se odehrávají důležité rodinné události.

Paní Bystrá je spojována především s kuchyní, symbolicky tedy patří především jí. Otázkou však je do jaké míry ji lze s kuchyní spojovat co do její funkce. Kuchyně se mi v tomto směru spíše zdá jako prostor univerzální, který z hlediska funkce nelze spojovat jen s určitými členy domácnosti. Dále ji ostatní velkou měrou spojují se zahradou, která je její vášní.

V rodině Výjimečných matka spojována nejvíce s kuchyní, otec s obývacím pokojem a zahradu a děti s dětským pokojem. Co se týče kuchyně své pochyby o možnosti funkčního spojování jen s jednou osobou jsem zmínila výše. I přes to, že obývací pokoj je symbolicky spojován především s otcem, funkčně se nejvíce blíží Černouškově definici, tedy jako místnost, která slouží ke shromažďování celé rodiny a jako reprezentativní prostor.

Dětský pokoj je jak funkčně, tak symbolicky spojován pouze s dětmi, prostor však sdílí společně, není tedy místem užívaným pouze jedním členem domácnosti. Stejně tak je na tom rodičovská ložnice.

Místa, která jsou symbolicky spojována jen s určitým(i) členy rodiny jsou protkaná napříč všemi domácnostmi. Otázka funkce je komplikovanější. Ačkoli se každý informátor ztotožnil s nějakým místem a je s ním více či méně spojován i v očích ostatních, nemusí to nutně

znamenat, že je mu toto místo funkčně vyhrazeno.

Další otázka, na kterou jsem se ve výzkumu zaměřovala, zní, zda se interpretace těchto míst shodují, či nikoli.

Pokud jde o rodinu Vstřicných a konkrétně o Vandin pokoj, kterým jsem začínala i při zodpovídání otázky předešlé, mohu říci, že se interpretace shodují. Její reflexe obývání tohoto prostoru je ekvivalentní ostatním. Výjimku představuje výpověď pana Vstřicného, který reflektoval spíše jeho obývání v minulosti, nikoli přítomnosti. Ať je to tak, či onak, Vanda je s tímto prostorem nerozlučně spojována. Vnímání „dětského“ obývacího pokoje je také ve shodě, ačkoli je třeba opět zmínit pana Vstřicného, který si nepřipouští změny, které co do užívání tohoto pokoje proběhly.

Protože pan Vstřicný ve své interpretaci nezohledňuje vzniklé změny, nereflakuje ani změny pohybu starší dcery o domě. Ačkoli říká, že s ním a ženou občas relaxuje v obývacím pokoji, realita je jiná. Tato místnost je jak Vandou, tak její matkou považovaná za prostor užívaný jen jí a manželem. Samozřejmě při rodinných událostech také Vandou. Tyto příležitosti však nelze zahrnovat do každodenního užívání prostor v domě. Co se týče zahrady, symbolicky je nejvíce spojována s panem Vstřicným, nikoli však výlučně.

V rodině Bystrých je jiným způsobem interpretován především Agátin obývací pokoj. Aneta, která zaujímá stanovisko na jednom konci, říká, že Agáta si místnost osvojila, sama si ji spravuje a řídí přítomnost či nepřítomnost ostatních v místnosti. Na druhém konci tohoto názorového spektra stojí paní Bystrá, která říká, že tento pokoj je všem společný.

Co se týče pokoje Anety a Jonáše, především její sourozenci ji verbálně z jejího osobního prostoru a činnosti v domě vylučují. Rodiče situaci takto nepociťují, dle jejich soudu je jejím osobním prostorem z obou perspektiv, symbolické i funkční, pokoj, který sdílí s Jonášem.

Obývací pokoj je jednoznačně vnímán jako otcův „revír“. Nikdo mu do něj nezasahuje, jediný, kdo s ním prostor sdílí, je paní Bystrá. Co se týče kuchyně, přítomnost matky všichni reflektují stejným způsobem, utváří pocit rodinné sounáležitosti.

Výjimeční se shodují jak s obýváním obývacího pokoje otcem, kuchyně matkou a dětského pokoje dětmi.

V souhrnu lze říci, že ačkoli shoda není stoprocentní, záleží na postavení informátora v rámci celé rodiny, interpretace zmíněných prostor jsou povětšinou vnímány identicky. Představy, které se od té majoritní liší, jsem zmínila v předešlých odstavcích.

Třetí, předposlední otázka, se zabývá tím, zda se funkce jednotlivých prostor shodují s jejich symbolickým významem. Začneme opět u rodiny Vstřicných.

Vanda ve svém pokoji tráví veškerý volný čas, čte, „surfuje po internetu“, relaxuje, sleduje televizi. Jedná se tedy o polyfunkční prostor, který je určený jak ke krátko, tak dlouhodobému odpočinku. Tato masnost je všemi vnímána jako její osobní prostor, kde pociťuje soukromí a to j také všemi respektováno. „Dětský“ obývací pokoj, který je také považován za Vandin a měl by sloužit k relaxaci, je dnes využíván především jako reprezentativní místnost.

Kuchyně nefunguje pouze jako místnost pro přípravu a uskladňování potravin, ale má důležitou obytnou funkci. Tím, že Vstřicní užívají kuchyni v přízemí a Vanda do prvního patra nechodí, užívají kuchyni jako místo tmelení rodiny. Tím tedy přebírá funkci obývacího pokoje jakožto společenského centra rodiny. Obývací pokoj tím pádem slouží jako oddychová místnost výlučně pro rodiče, dále jako reprezentativní prostor a místo svátečních tabulí.

Ložnice rodičů slouží především ke spánku, pan vstřicný zde tráví více času, čas od času si jde po obědě lehnout, k čemuž využívá právě ložnici nebo vzhledem k počasí „dětský“ obývací pokoj.

U rodiny Bystrých je společenská funkce obývacího pokoje rozdělena mezi kuchyni,

pokud je matka doma, a Agátin obývací pokoj, pokud doma matka není. Rozdíl j v tom, že v kuchyni se rodina schází primárně kvůli tomu, že tam je právě paní Bystrá, která je prostředníkem utváření rodinné pospolitosti, kdežto v Agátině obývacím pokoji se rodina sejde kvůli počítači. Není to tedy nezištný počin jako chuť jít si za matkou do kuchyně popovídat, záměrem je naopak sednout si na chvíli za počítač a podívat se na internet. Agátin obývací pokoj je nicméně také jejím osobním prostorem, což je v rozporu s jeho vedlejší funkcí, která však, zdá se, začíná dominovat.

Obývací pokoj této funkci neslouží, další funkce jsou nicméně zachovány. Co je ale klíčové, symbolicky je vnímán jako osobní prostor pana Vstřícného, což prostupuje vědomím všech ostatních členů domácnosti.

Ložnice Agáty a rodičů jsou užívány pouze ke spánku, naopak pokoj Anety a Jonáše je stejně jako pokoj Vandy prostorem polyfunkčním. Jak jsem již mnohokrát zmínila, jen Jonáš jej takto využívá. Aneta si osobní prostor utvořila v kuchyni, což její symbolický význam rozšiřuje.

V rodině Výjimečných se funkce pokojů s jejich symbolickým významem shodují. Kuchyně je určena především jako místo, kde se vaří a společně stoluje. Protože je paní Výjimečná „vrchní kuchařka“, tráví zde nejvíce času. Nikoli však dobrovolně, pokud může, odchází. Kuchyně zde tedy slouží pouze jako „technologické“ centrum bez obytné funkce a také tak je vnímána.

Obývací pokoj je klíčový prostor pro rodinu jako celek stejně tak jako pro pana Výjimečného. Výjimeční jsou tedy jediná rodina, kde je funkce a symbolický význam obývacího pokoje identický. Fakt, že tento prostor je i osobním prostorem pana Výjimečného, je další rovina, která tomu přidává na zajímavosti.

Stejně tak užívání manželské ložnice se u Výjimečných liší, nyní však v opačném duchu. Paní Výjimečná ji totiž nepoužívá pouze ke spánku, pro ni má naopak význam jako ložnice dětí, resp. dětský pokoj. O polyfunkčnosti dětského pokoje, a jak je v tomto případě zřejmě i ložnice rodičů, není třeba dále hovořit.

Jak je zřejmé, ne vždy se funkce prostoru s jeho symbolickým významem shoduje. Stejně tak, jak se může v závislosti na možnostech měnit funkce prostoru, může se stejně tak měnit jeho symbolický význam, aniž by na pokoji bylo něco fyzicky změněno (např. Anetin a Jonášův pokoj). Vizualní proměna nicméně změně symbolického významu značně pomáhá (Vandino přízemí).

Může se také stát, že funkce (přítomnost počítače) převáží nad symbolickým významem (osobní prostor), který je zatlačen do pozadí a způsobí komplikace, kterých si však nejsou všichni vědomi (ztráta soukromí).

Poslední otázka se zabývá místy soudržnosti, k čemu tato místa slouží zda jsou všemi členy rodiny stejně hodnoceny.

V rodině Vstřícných je místem soudržnosti jednoznačně kuchyně. Je to místo, kde se rodina každý den sejde, podebatuje nad prožitým dnem, společně se navečeří a poté se každý stáhne na své místo. Kuchyně je celou rodinu považována za klíčové místo, které co do tohoto významu nemá v domě konkurenci.

Jakožto místo soudržnosti lze dále identifikovat terasu, ta je však primárně místem soudržnosti Vandy a její matky nebo obývací pokoj, který zase místem soudržnosti manželů Vstřícných. Tak altán je místo, kde se rodina stmeluje. Zde se však schází zřídka, proto jej nelze dát na roveň kuchyni.

V rodině Bystrých hraje také důležitou roli kuchyně, která je však v tomto směru vnímána jako důležitá, pokud je doma paní Bystrá. Nejenže se zde vaří, ale dcera Agáty si zde v přítomnosti ostatních hraje, rodina zde hovoří, plánuje atd. Vždy, když paní Bystrá přijede

domů, rodina se sejde v kuchyni, rozdají se dárky, naplánuje se budoucích čtrnáct dní a debatuje se. Paní Bystrá jako jediná zmiňovala důležitost společného stolování jako prostředku tmelení rodiny.

U rodiny Výjimečných je takovým místem obývací pokoj, kde rodina sleduje televizi, debatuje, matka s Danielem hraje šachy atd. Je to místo, které všichni definují jako důležité pro stmelování rodiny. Důležitý činitelem, zdá se mi, je televizor, který rodina sleduje každý večer.

Dalším místem soudržnosti je venkovní posezení, které rodina užívá velmi frekventovaně a které prostřednictvím společného grilování představuje klíčový prostor za teplých letních večerů.

Dvě rodiny tedy nachází prostor pro stmelování rodiny v kuchyni. Pravděpodobně je to dáno tím, že obývací pokoj je z určitých důvodů k tomuto účelu nevyužitelný. U rodiny Vstřícných jde především o Vandino osamostatnění, které je spojeno se změnou pohybu po domě, který upevňuje její postavení v rámci rodiny. U Bystrých je to přesvědčení, které zřejmě vychází ze zkušenosti, že otce by hovor ostatních rušil při sledování televize. Jelikož je obývací pokoj považován za jeho osobní prostor a matka tráví většinu času v kuchyni, přesunula se společenská funkce do kuchyně.

V případě rodiny Výjimečných je tímto prostorem obývací pokoj. Ačkoli je stejně tak osobním prostorem pana Výjimečného, nijak to nebrání tomu, aby s ním prostor sdíleli ostatní. Rodina svůj chod přizpůsobuje jeho potřebám, proto mu jejich přítomnost nevádí.

Co se týče představ o místech sounáležitosti, všichni informátoři se v rámci svých rodin shodli na týchž prostorách. Co se týče této otázky v porovnání s ostatními, došlo k nejvýraznější shodě.

V rámci výše zmíněných otázek jsem rozlišovala, jak informátor vidí v prostoru sám sebe, jak jej vidí ostatní členové rodiny a vše jsem komparovala s funkcemi prostor domácnosti. Takto definovanou interpretaci ilustruji v příloze č. 2, kde na příkladě vybraných jednotlivců představuji tři zmíněné roviny výzkumu.

V rámci výzkumu se vyjevilo, že to, jak člověk vnímá sám sebe v prostoru nemusí být vždy v souladu s tím, s jakým prostorem jej identifikují ostatní, případně kde by se měl zdržovat v závislosti na tom, jaké prostory mu jsou funkčně přiděleny.

Manželské páry pojmají osobní prostor ve smyslu celé domácnosti, kterou jako celek obhospodařují. Každý z nich má pro spravování domu přidělenou nějakou funkci. Zároveň v takto pojetém osobním prostoru nacházejí konkrétní osobní prostor, který je zpravidla spojován s relaxací („dominantou“ takového prostoru bývá televizor).

Ukázalo se, že je velice těžké interpretovat tento osobní prostor jako soukromý, pokud užijeme Černouškovu definici soukromí, které se pojí s osamocněním. Protože manželské páry interpretují svůj osobní prostor zejména v souvislosti s odpočinkem, není vyloučena přítomnost ostatních členů rodiny v těchto prostorech. Nicméně se zdá, že se ostatní členové domácnosti přizpůsobují situaci, kdy je osobní prostor pojmán jako soukromý, byť to je obývací pokoj.

Zároveň se informátoři umisťují do prostor v závislosti na tom, jak dlouho v něm pobývají. V tomto případě je přítomnost člověka v daném prostředí spojena s vykonáváním nějaké práce (být i tu lze v nějakých případech považovat za relaxaci, např. práce na zahradě).

V případě dětí (tj. všech potomků od 16 do 27 let) je situace jiná. Ti vymezují pouze svůj konkrétní osobní prostor, ať už to je funkčně určený dětský pokoj nebo ta místnost, kde shledávají dostatek prostoru pro vykonávání těch aktivit, kterým připisují klíčový význam v rámci pobývání v domě (např. duševní činnost, tj. učení, četba, cvičení na posilovacím stole, relaxace atd.). Pokud takové prostředí nenacházejí v místnosti, která jim je funkčně určena,

vymezují si jinou (např. Aneta Bystrá v kuchyni) a to bez ohledu na to, kam je umístí ostatní. Osobní prostor dětí je více spjat s definicí soukromí, kterou Michal Černoušek předkládá.

Pokud jde o utváření prostoru v souvislosti s jeho obýváním, odpovídá to do jisté míry, tomu, jak jsou osobní prostory pojímány. Rodiče utvářejí vzhled celého domu, částečně vyjma dětských pokojů. Od dětí se očekává, že se budou starat o jim funkčně přidělené prostory bez ohledu na to, zda děti dané prostory za osobní prostor považují. Tímto lze domy rozdělit na dva obvody, přičemž jedna symbolicky náleží rodičům a druhá dětem. V patrových domech toto rozdělení nachází výraz v bývání jednoho patra dětmi, druhého rodiči.

Jak tedy členové domácnosti vnímají sebe sama v prostoru, souvisí s dispozicemi domů a tím, jak s prostorem zachází. Optimálně utvořené prostředí by mělo jít modifikovat v závislosti na aktuálních potřebách uživatelů. Čím lépe je budoucí užívání domu bráno při koupi nebo utváření projektu domu v potaz, tím lépe se změny realizují. Pokud je však tato perspektiva opominuta, reorganizace prostor co do jejich funkce a symbolického významu je obtížnější a může s sebou nést negativní důsledky jako je například nedostatek soukromí a nejasné vymezení hranic. Tyto skutečnosti však zpravidla nejsou reflektovány těmi, kteří situaci takto nepociťují.

Společenský prostor vždy nachází výraz v jedné z místnosti a stává se tak důležitým uzlem, kde se členové domácnosti nejpravděpodobněji setkají. Zpravidla je k tomuto účelu oficiálně určen jeden prostor, který své „poslání“ ne vždy splňuje. Mnohdy se tato funkce přesouvá do prostoru jiného, který ač k ní není funkčně určen, slouží jí mnohem lépe. Tato změna zpravidla nastává tehdy, pokud si jeden člen domácnosti osobuje místnost ke společnému obýváním pro sebe a vtiskne jí význam svého osobního prostoru spojeného se soukromím. Tím jsou z těchto prostor ostatní osoby vyloučeny anebo se musejí přizpůsobit. Další příčinou může být proměna postavení člena domácnosti v rámci rodiny. Změna postavení se v důsledku odráží tom, jak se daný člověk po prostoru pohybuje. Vylučuje-li ze svého působení obvod, který nepovažuje za svůj osobní prostor a ve kterém se místo společenského vyžití rodiny nachází, je pro zachování rodinné integrity třeba zvolit prostor jiný, který zasahuje i do oblasti toho, kdo se takto straní.

Zcela obecně lze tedy říci, že ne vždy se funkce prostoru snoubí s jeho symbolickým významem, který je utvářen v závislosti na pohybu a působení členů domácnosti v něm.

Jak je zřejmé, každý z informátorů pojímal působení své a svých blízkých v prostředí domova individuálním způsobem. Ve svých výpovědích se odkazují na vzpomínky a zkušenosti, které se s obýváním té které místnosti a části domu pojí. Napříč celou prací jsem se snažila vypořádat s mnoha specifickými aspekty výpovědí a v souhrnu jim na základě analýzy vdechnout ucelený charakter.

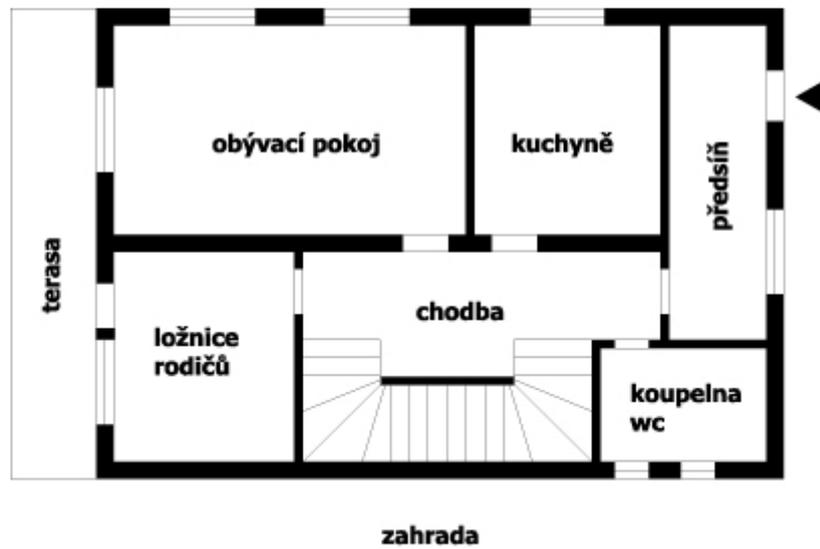
Seznam použité literatury

- Černoušek, M. (1992): Psychologie životního prostředí. Praha, Karolinum.
- Norberg-Schulz, Ch. (1994): Genius loci: k fenomenologii architektury. Praha, Odeon.
- Štípek a spol. (2006): Stavby pro bydlení. Praha, ČVUT.
- Spradley J. P., McCurdy D. V. (1975): Antropology: The Cultural Perspective. New York, John Wiley & Sons.
- Kolský, D. (2008): Změny v prostoru a jejich hodnocení na příkladě studentských kolejí v Praze na Strahově, UK.
- Hendl, J. (2005): Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace. Praha, Portál.
- Strauss, A., Corbinová, J. (1999): Základy kvalitativního výzkumu – postupy a techniky zakotvené teorie. Boskovice, Albert.

Přílohy

DŮM BYSTRÝCH

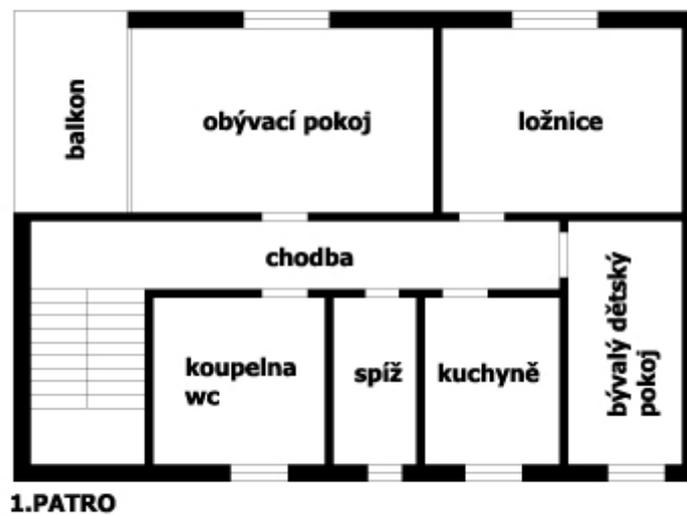
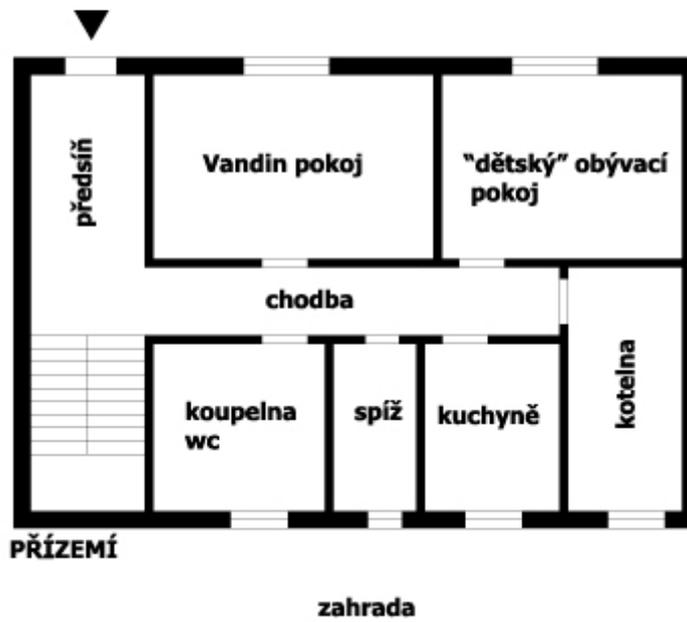
PŘÍZEMÍ

1. PATRO

DŮM VSTRÍCNÝCH

DŮM VÝJIMEČNÝCH

